Verantwoordingsrapport Leuker voor later

(fase 1: januari 2015 – december 2018)

Lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding, Hogeschool Leiden

mei 2019

Inhoud

1. Inleiding 4
1.1 Aanleiding 4
1.2 Wetenschappelijke basis 5
1.2.1 Ouderschap in ontwikkeling 5
1.2.2 Ouderschap en welzijn 6
1.2.3 Beschermende en risicofactoren voor ouderlijk welzijn 7
1.2.4. Het belang van ouderlijk welzijn voor kinderen 10
1.3 Leeswijzer 11
2. Het project Leuker voor later 12
2.1 Doel en onderzoeksvraag 12
2.2 Onderzoeksopzet Leuker voor later 13
2.2.1 Werving respondenten 13
2.2.2 Interviews 13
2.2.3 Brief aan peuter 14
2.2.4 Video-interactie 14
2.2.5 Vragenlijsten 15
2.3 Verzamelde data 2015 – 2018 18
2.3.1 Observaties en gesprekken (regio Leiden) 18
2.3.2 Vragenlijsten (Landelijk en Leiden) 19
3. Opbrengsten 19
3.1 Activiteiten 20
3.2. Producten 21
4. Uitkomsten 25
4.1 Thuisklimaat 25
4.2 Netwerkklimaat 26
4.3 Individuele factoren 27
4.3.1 Voorbereid voelen 27
4.3.2 Kennis 28
4.3.3 Levensvaardigheden 29
4.4 Kindfactoren 30
4.4.1 Complexe fasen 30
4.4.2 Complexe kinderen 31
4.5 Kinduitkomsten 31

4.6 Ondersteuningsbehoefte 32
4.6.1 Onbekend maakt onbemind 32
4.6.2 Bejegening door professionals 32
4.6.3 Vaders 33
5. Conclusies 34
5.1 Een andere kijk op kwetsbare ouders 34
5.1.1 Kwetsbaarheid vanuit verminderde beschermende factoren 34
5.1.2 Kwetsbaarheid van de ouders bekeken 35
5.2 Ondersteuning van ouders 36
6. Concrete uitkomsten en Vervolg 38
6.1 Aanbevelingen 38
6.1.1 Oog hebben voor beschermende factoren 38
6.1.2 Vroegtijdig investeren 38
6.1.3 Investeren in de partnerrelatie 38
6.1.4 Levensvaardigheden versterken 38
6.1.5 Oudergericht werken: moeders én vaders 39
6.2 Concrete uitkomsten en toekomstplannen 39
6.2.1 Bestaande data fase 1 39
6.2.2 Nieuwe data fase 2 t/m 4 41
Bronnen 43
Bijlage 1: Levensvaardighedenspel 44
Bijlage 2 Brief aan peuter 45

1. Inleiding

Het project Leuker voor later is in januari 2015 van start gegaan. Dit onderzoek van het lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding naar het welzijn van ouders is voortgekomen vanuit ontwikkelingen in de samenleving en gebaseerd op verschillende wetenschappelijke uitgangspunten. Gemeente Leiden, Augeo Foundation en Hogeschool Leiden financierden dit project. In dit hoofdstuk wordt de achtergrond van het project geschetst.

1.1 Aanleiding

Vanaf 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor het begeleiden, behandelen en beschermen van de jeugd tot 18 jaar. In de regio Holland Rijnland hebben de gemeenten gezamenlijk het Regionaal Beleidsplan Transitie Jeugdzorg opgesteld (2014). Hierin wordt een toekomstmodel voor jeugdhulp beschreven dat o.a. steunt op een 'pedagogische gemeenschap' waarin burgers betrokken en bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen voor het opvoeden en opgroeien van kinderen. De positie van jeugdigen en hun ouders verandert fundamenteel. Op ouders wordt een groot beroep gedaan om de regie van hun leven en dat van hun kinderen in eigen hand te nemen.

Hierin schuilt een risico, want er wordt al zoveel verwacht van ouders. (Aanstaande) ouders weten nu al vaak niet wat hen te wachten staat en worden in elke ontwikkelingsfase van hun kinderen geconfronteerd met nieuwe uitdagingen die steeds weer nieuwe vaardigheden en inzichten vragen. Tegelijkertijd is er na de decentralisaties minder geld beschikbaar voor ondersteuning van ouders. Professionals en beleidsmakers staan voor de uitdaging om deze ondersteuning op een nieuwe manier vorm te geven.

Het lectoraat pleit in dit kader voor meer aandacht voor de ontwikkeling van ouderschap en de beleving daarvan door ouders. Ouderschap wordt zowel in de wetenschap als in de praktijk gelijkgesteld aan opvoeden (Pas, van der, 2005; Meij, 2011; Gravesteijn, 2015). Ouderschap, het 'zijn van ouder', houdt echter veel meer in en beslaat alle domeinen van volwassenen problematiek zoals werk, relatie, gezondheid, tijdmanagement en sociale contacten (Pas, van der, 2005). Opvoeden en ouderschap worden dan ook verschillend beleefd door ouders. Uit Nederlands onderzoek blijkt dat 96% van de ouders aangeeft tevreden te zijn over de manier waarop ze opvoeden, terwijl meer dan de helft het ouderschap moeilijker vindt dan van tevoren gedacht (Buckx, 2011). Op dit moment vindt ongeveer 1 op de 3 ouders het gezin onder te hoge druk staan (BV Familie, 2018).

Het lectoraat vindt dit een zorgwekkende ontwikkeling, omdat uit meerdere onderzoeken bekend is dat (positief) welzijn van ouders van positieve invloed is op de opvoeding en ontwikkeling van kinderen (Samaroff, 2011). Daarom is het belangrijk om te achterhalen wat ouders aangeven nodig te hebben in de verschillende fasen van ouderschap en op welke manier ouderbegeleiding hierop het best kan aansluiten. Het is tegen deze achtergrond dat het lectoraat de ontwikkeling van ouderschap en het welzijn van ouders in kaart wil brengen, om hiermee professionals te informeren zodat deze een bijdrage kunnen leveren aan het verhogen van het welzijn van ouders en kinderen.

Het lectoraat is in 2015, in samenwerking met gemeente Leiden en medegefinancierd door Augeo, gestart met fase 1 van een ambitieus project dat ouders onderzoekt gedurende de periode dat hun kind 0 tot 24 jaar oud is. In dit onderzoek, Leuker voor later, staat de vraag centraal hoe welzijn en behoeften van ouders zich ontwikkelen en wat zij nodig hebben aan ondersteuning voor een positieve ouderschapsontwikkeling en positief opvoeden. Het doel van het onderzoek is om de ontwikkelingen die ouders doormaken in kaart te brengen, bijvoorbeeld in hun partnerrelatie en om de risico- en beschermende factoren van positief ouderschap te identificeren. Op basis van deze resultaten kunnen effectieve manieren ontwikkeld worden om het welzijn van ouders en hun

kinderen te bevorderen. Het project richt zich zowel op ouders in de regio Leiden als op landelijke deelnemers.

1.2 Wetenschappelijke basis

Het lectoraat werkt vanuit actuele wetenschappelijke kennis over ouderschap en over het effect van ouderschap op het welzijn van ouders. Hieronder wordt geschetst wat de wetenschappelijke uitgangspunten van het onderzoek Leuker voor later zijn.

1.2.1 Ouderschap in ontwikkeling

Er zijn verschillende definities van ouderschap, terwijl eenduidige wetenschappelijk gefundeerde definitie van ouderschap ontbreekt. Ouderschap wordt vaak gelijk gesteld aan opvoederschap (Pas, van der 2005; Gravesteijn, 2015). Onderzoek en ouderbegeleiding zijn veelal gericht op opvoeden. Ouderschap houdt echter veel meer in. Naast het opvoeden hebben ouders namelijk ook hun eigen zorgen, wensen, problemen en karaktereigenschappen en naast het opvoeddomein zijn er nog andere domeinen waarop ouders actief zijn, zoals: werk, partnerrelatie, gezondheid (ook geestelijk) en het onderhouden van sociale contacten. (Pas, van der, 2005). Ouders zijn behalve ouder ook partner, werknemer, mantelzorger, vriend/vriendin, vrijwilliger enzovoort. Kortom: ouders hebben veel ballen in de lucht te houden en moeten niet alleen gezien worden als opvoeder (Gravesteijn, 2015).

Er is weinig onderzoek gedaan naar ouderschap vanuit het perspectief van ouders. Galinsky (1981) is voor zover bekend de enige die een uitgebreid onderzoek heeft gedaan naar behoeften die ouders hebben in verschillende fasen van hun ouderschap. Uit haar onderzoek onder 250 ouders blijkt dat ouders dagelijkse problemen binnen het ouderschap beter begrijpen en oplossen als zij een realistischer beeld hebben van taken en belangrijke vaardigheden binnen ouderschapsfasen. Als het ouders niet lukt om een realistisch beeld te ontwikkelen, kunnen problemen ontstaan zoals depressies of naar buiten gerichte agressie.

Op basis van de gesprekken met ouders, onderscheidt Galinsky zes fasen in het ouderschap, met in elke fase een andere taak voor de ouder:

Ouderschapsfase	**Leeftijd kind**	**Taken**	**Belangrijke thema´s**
Voorstellingsfase	Van zwangerschap tot geboorte	Een voorstelling maken van het toekomstige ouderschap en zich daarop voorbereiden	Controle <> verlies van controle Gescheidenheid <>verbondenheid
Voedingsfase	Van geboorte tot kind 1 tot	Het gevormde beeld over ouderschap in overeenstemming	Loslaten <> vasthouden

	1.5 jaar oud is	brengen met de werkelijkheid, zichzelf leren kennen als ouder en de ouderrol accepteren	Eigen identiteit <> identiteit als ouder
Autoriteitsfase	Van 1.5 tot 4 jaar oud	Het accepteren van de eigen autoriteit over het kind en de omvang van deze autoriteit bepalen, tijd en aandacht voor zichzelf en voor hun kind verdelen	Tijd en aandacht voor het kind <> tijd een aandacht voor zichzelf Trekken <> duwen
Interpretatiefase	Van 4 tot 12	Het kind meer leren over de wereld en over anderen, een nieuwe relatie met het kind vormgeven	Gescheidenheid <> verbondenheid
Interafhankelijkheidsfase	12 tot 18 jaar	Aansluiten bij de ontwikkeling van het kind en hierop aansluiten, hierbij open staan voor de eigen identiteit van het kind	Controle <> loslaten/autonomie
Vertrekfase	Van 18 tot ongeveer 24 jaar	Het herdefiniëren van de eigen identiteit en het evalueren van successen en leerpunten als ouder	Gescheidenheid <> verbondenheid

Het onderzoek van Galinsky is belanghebbend, maar roept ook vragen op, niet alleen over de geldigheid van de uitkomsten van een Amerikaans onderzoek in 1981 voor de huidige Nederlandse situatie, maar ook omdat ouders slechts eenmaal geïnterviewd zijn waardoor de ontwikkeling van ouderschap bij ouders zelf in feite niet in beeld is gebracht.

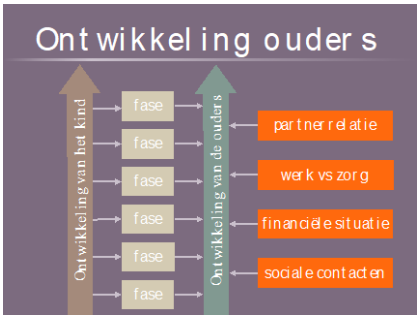

1.2.2 Ouderschap en welzijn

Omdat ouders verschillende ballen in de lucht hebben, en niet primair gezien moeten worden als opvoeder (Gravesteijn, 2015), heeft het lectoraat wat betreft het welzijn van ouders een onderscheid gemaakt in twee soorten welzijn, *ouderschapsgerelateerd* welzijn en *individueel* welzijn (Gravesteijn, 2015; Ketner, Gravesteijn & Verschuur, 2018). Ouderschapsgerelateerd welzijn kan omschreven worden als de mate waarin ouders ervan genieten om in de buurt van hun kind te zijn, gecombineerd met de mate waar zij problemen ervaren in de ouder-kind relatie en in welke mate zij een rolbeperking ervaren als gevolg van hun ouderrol. Individueel welzijn kan gedefinieerd worden als de mate waarin ouders tevreden zijn met hun eigen leven en met zichzelf. Beide aspecten van welzijn zijn belangrijk, omdat een ouder niet alleen ouder is, maar meer meerdere rollen vervuld, zoals

partner, werknemer of mantelzorger (Gravesteijn, 2015; Petterson, Gravesteijn & Roest, 2016; Ketner et al, 2018).

Sinds de tweede helft van de 20e eeuw is er binnen de wetenschap, de media en de algemene samenleving steeds meer interesse voor het effect van ouderschap op het welzijn van ouders (Umberson, Pudrovska, & Reczek, 2010). Sommige onderzoeken laten zien dat ouders gelukkiger zouden zijn dan niet-ouders (bijvoorbeeld Aassve, Goisis & Sironi, 2012; Ballas & Dorling, 2007; Nelson, Kushlev, English, Dunn & Lyubormirksy, 2013). Andere onderzoeken tonen juist aan dat het welzijn van ouders lager is dan dat van niet-ouders (bijvoorbeeld: Deaton & Stone, 2014; Evenson & Simon, 2005). Aan de ene kant zijn er factoren die het welzijn van ouders negatief kunnen beïnvloeden, bijvoorbeeld financiële zorgen, slaapgebrek of een veranderende relatie met de partner. Aan de andere kant zijn er factoren die het welzijn van ouders positief beïnvloeden, zoals de positieve ervaringen die zij op doen als ouder en het gevoel van betekenis te zijn. Vanwege deze complexiteit van het onderwerp concluderen meerdere onderzoekers dat het eigenlijk niet mogelijk is om het welzijn van ouders te vergelijken met het welzijn van niet-ouders (Umberson, Pudrovska, & Reczek, 2010; Nelson, Kushlev & Lyubomirsky, 2013). Maar ook wanneer longitudinaal gekeken wordt naar ouders zelf, zijn er verschillende conclusies mogelijk. Enerzijds zijn er onderzoeken die laten zien dat mensen gelukkiger zijn na de komst van een kind dan daarvoor (bijvoorbeeld (Myrskylä & Margolis, 2014), anderzijds laat onderzoek ook zien dat mensen een lager welzijn ervaren nadat zij een kind hebben gekregen (o.a. Nelson et al., 2013).

Kortom, ouderschap gaat gepaard met positieve ervaringen zoals liefde voor het kind, geluk en plezier, maar het kan ook veel zorgen, verdriet en onzekerheid opleveren. Het is daarmee een kwestie van kosten en baten en voor elke ouder is het anders naar welke kant de balans uitslaat. Het gezinsrapport 2011 van het Sociaal en Cultureel Planbureau schetst een allesbehalve rooskleurig beeld van de beleving van ouderschap in Nederland: de helft van de ondervraagde moeders en iets meer dan de helft van alle vaders geeft aan het ouderschap moeilijker te vinden dan van tevoren gedacht (Bucx & Roos, 2011). Gezinnen in 2018 staan onder druk, zo geven veel ouders aan (BV Familie, 2018).

1.2.3 Beschermende en risicofactoren voor ouderlijk welzijn

Een toonaangevende Amerikaanse studie naar de ontwikkeling van kinderen is het onderzoek van Werner en Smith, waarin zij kinderen uit kansarme gezinnen langdurig hebben gevolgd (o.a. Werner & Smith, 2001). Welke beschermende factoren zorgen er voor dat het uiteindelijk met sommige kinderen goed komt, terwijl bij anderen de cirkel van negativiteit niet doorbroken is? De studie heeft de opmaat gegeven voor het bestuderen van de relatie tussen veerkracht en ontwikkeling. Met deze studie als voorbeeld, heeft ook het lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding ervoor gekozen om in het onderzoek naar ouderlijk welzijn uit te gaan van beschermende factoren. Dit zijn dikwijls factoren die professionals beter kunnen beïnvloeden dan de risicofactoren, en die aansluiten bij de recente maatschappelijke tendens om uit te gaan van de eigen kracht van cliënten.

Het lectoraat heeft op basis van literatuurstudie een onderscheid gemaakt tussen drie soorten beschermende factoren voor ouderlijk welzijn (Gravesteijn, 2015): het thuisklimaat, het netwerkklimaat en individuele factoren. Deze factoren worden hieronder verder uitgelegd.

Thuisklimaat
Thuisklimaat kan omschreven worden als de manier waarop een gezin thuis met elkaar omgaat en functioneert. Het thuisklimaat in gezinnen wordt bepaald door een aantal factoren, waarvan de partnerrelatie, de taakverdeling tussen ouders en de ouder-kind relatie het meest belangrijk zijn (Gravesteijn, 2015).

De tevredenheid over de partnerrelatie hangt positief samen met welzijn van de ouders (McKeown et al., 2003; Proulx, Helms & Buehler, 2007). Onderzoek naar de partnerrelatie laat zien dat stellen na de geboorte van een kind gemiddeld genomen minder tevreden zijn met de kwaliteit van hun relatie dan voor de geboorte (o.a. Doss & Rhoades, 2017; Keizer & Schenk, 2012). De overgang naar het ouderschap zorgt voor een toename in negatieve interacties en partnerconflicten (Kluwer, 2010). De tevredenheid over de partnerrelatie wordt mede beïnvloed door de taakverdeling tussen partners, en de tevredenheid over die taakverdeling (Gravesteijn, 2015). De samenwerking tussen partners wordt anders wanneer zij ouders worden, naast huishoudelijke taken komen er ook zorg- en opvoedtaken. Prioriteiten en relaties veranderen. Binnen de samenwerking tussen ouders moeten taken in en rondom het huis verdeeld worden, zoals een kind groot brengen, onderhouden van het huis en helpen met huiswerk. Taakverdeling betekent ook verdeling van (betaald) werk buitenhuis. Wie gaat hoeveel werken, wie wordt kostwinnaar? Zeker nu moeders meer zijn gaan werken, komt de samenwerking in gezinnen meer onder druk te staan blijkt uit een onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (Cloïn & Schols, 2011). Dit betekent echter niet dat moeders minder tijd zijn gaan besteden aan hun kinderen. Integendeel, moeders met een jongste thuiswonend kind tot 18 jaar zijn juist meer tijd gaan besteden aan hun kinderen. Waar op bezuinigd wordt zijn de huishoudelijke taken en vrije tijd.

Deze veranderingen kunnen negatief van invloed zijn op de manier waarop ouders hun kinderen opvoeden en op het welzijn en de ontwikkeling van kinderen (Feinberg, Jones, Roettger, Solmeyer, & Hostetler 2014; Gravesteijn, 2015; Kluwer, 2010). Aan de ene kant kunnen problemen in de partnerrelatie zorgen voor spanningen waar kinderen last van hebben of de dupe van kunnen worden (Mutsaers, 2008). Aan de andere kant is het voor een ouder een beschermende factor voor fysieke en emotionele mishandeling en verwaarlozing van de kinderen het hebben van een harmonieuze relatie met een ondersteunende partner (idem).

Ook de kwaliteit van de ouder-kindrelatie is van invloed op de ontwikkeling van kinderen en op het welzijn van ouders. Een positieve ouder-kind relatie wordt gekenmerkt door een responsieve, warme en sensitieve interactie. Als ouder en kind op deze manier interacteren komt dit de sociale, emotionele, cognitieve, taal en hersenontwikkeling van het kind ten goede (Hay & Pawlby, 2003; Murray, FioriCowley, Hooper, Cookper, 1996; Trevarthen & Aitken, 2001).

Netwerkklimaat

Sociale contacten en steun blijken belangrijk voor het welzijn van ouders (o.a. Strange, Bremner, Fisher, Howat, & Wood, 2016; Umberson et al. 1996). Wanneer stellen kinderen krijgen, ervaren zij echter vaak dat hun sociale netwerk kleiner wordt (Kalmijn, 2012). Dat kan negatieve gevolgen hebben voor hoe zij het ouderschap ervaren, omdat juist het hebben van een goed netwerk door veel ouders ervaren wordt als een belangrijke voorwaarde voor succesvol ouderschap (Hogg & Worth, 2009). Verder geven ouders aan dat zij hun sociale netwerk niet altijd inzetten omdat ze zich schamen of schuldig voelen over de opvoedproblemen die zij ervaren (Hoek e.a., 2010). Praktische en emotionele steun vanuit het sociale netwerk wordt ook gezien als een beschermende factor om

problemen, zoals kindermishandeling te voorkomen (Mutsears, 2008). Uit onderzoek blijkt dat ouders behoefte hebben aan steun vanuit de directe omgeving en dat deze vorm van steun volgens hen het meest effectief is in de zin dat ze minder stress ervaren in het ouderschap (Gravesteijn & Petterson, 2014). Ouders zoeken maatjes, waar ze hun ervaringen 'op een gelijk niveau' mee kunnen delen en mentoren, waarvan ze vooral kunnen leren en die ze als voorbeeld kunnen gebruiken (zie ook Levinson, et. al., 1987). Belangrijk hierbij is dat deze mentoren niet de regie overnemen, maar de ouders benaderen als ervaringsdeskundigen.

Naarmate kinderen ouder worden, gaan steeds meer volwassenen als mede-opvoeders zich met hen bemoeien, zoals de leidster van de crèche, de voetbalcoach en de leraar. Deze volwassenen hebben allemaal invloed op zowel de kinderen als hun ouders. Mede-opvoeders beoordelen en beïnvloeden kinderen doorlopend, zowel op hun academische prestaties als op hun gedrag en hun sociale en emotionele vaardigheden (Gravesteijn, 2011). Ouders geven aan er soms moeite mee te hebben dat andere opvoeders andere waarden en normen hebben en dat ze het gevoel hebben door hen beoordeeld te worden (Gravesteijn & Diekstra, 2004). Positief is dat ouders bij andere opvoeders steun vinden.

Individuele factoren
Ook individuele factoren spelen een rol in het welzijn van ouders. De belangrijkste individuele factoren zijn dat ouders zich voorbereid voelen op het ouderschap, kennis van het ouderschap en de ontwikkeling van kinderen, en de levensvaardigheden van de ouder (Gravesteijn, 2015).

Een factor die veel invloed heeft op ouderlijk welzijn is de mate waarin ouders zich *voorbereid* voelen op het ouderschap. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er een verschil bestaat tussen ouders die aangeven zich voorbereid te voelen op ouderschap en ouders die aangeven dit niet of in mindere mate te zijn (o.a. Delmore-Ko, Pancer, Hunsberger & Pratt, 2000). Wanneer ouders zich voorbereid voelen op het ouderschap, vergroot dit de ouderlijke effectiviteit en de tevredenheid over het ouderschap (Gravesteijn, 2015). Voorbereiding zorgt ervoor dat ouders beter weten wat hen te wachten staat, waardoor zij beter kunnen anticiperen. Ouders die zich voorbereid voelen, zijn beter toegerust voor stressvolle situaties die kunnen ontstaan.

Ouders die kennis hebben van de normale ontwikkeling van kinderen, kunnen gedrag van hun kind op een realistische manier interpreteren (Diekstra et al., 2008). Op die manier zullen zij hun kind minder snel overschatten of te hoge eisen stellen aan hun kind. Dit kan zowel kind als ouder een hoop frustratie besparen. Daarnaast is kennis over ontwikkelingen in ouderschap ook belangrijk, bijvoorbeeld over het feit dat bij veel ouders het aantal partnerconflicten toeneemt als ze net ouders zijn of als hun kind in de puberteit zit. Door deze kennis voelen ouders zich doorgaans gesteund. Kennis draagt bij aan welzijn, omdat ouders hierdoor meer realistische verwachtingen hebben in de verschillende fases in het ouderschap (Gravesteijn, 2015).

Levensvaardigheden zijn vaardigheden die individuen in staat stellen om te gaan met de eisen, verwachtingen en uitdagingen in het dagelijks leven en dragen daardoor bij aan het welzijn van

ouders (Gravesteijn, 2015). Op de ouderlijke werkvloer kunnen de vaardigheden onder druk komen te staan, omdat ouders in alle fasen in het ouderschap geconfronteerd worden met nieuwe vragen en uitdagingen die het nodige vragen van hun levensvaardigheden (Forgatch & DeGarmo, 1999; Galinsky, 1987; Gravesteijn, 2015; Petterson et al., 2016). Vijf belangrijke levensvaardigheden die van invloed kunnen zijn op het welzijn van ouders zijn: zelfvertrouwen, zelfmanagement, interpersoonlijke relatievaardigheden en communicatie, kritisch denken en empathie (WHO, 1997; 2003).

1.2.4. Het belang van ouderlijk welzijn voor kinderen

Investeren in het welzijn van (aanstaande) ouders is niet alleen van belang voor de ouders zelf, maar ook belangrijk voor hun kinderen. Ten eerste geven kinderen aan dat zij het belangrijk vinden dat hun ouders goed met elkaar overweg kunnen en dat hun ouders goed in hun vel zitten (o.a. Galinsky, 1999; Golombok, 2000). Kinderen willen het liefst ouders die actief betrokken en geïnteresseerd zijn en met hen praten over de dingen die belangrijk zijn in hun leven (Distelbrink e.a., 2010). Kinderen ervaren ruziënde ouders als iets heel vervelends wat veel impact heeft. Ook wanneer ouders gescheiden zijn, vinden kinderen het erg belangrijk dat ouders goed met elkaar overweg moeten kunnen blijven gaan.

Ten tweede is het van belang dat ouders een goed welzijn ervaren, omdat welzijn van invloed is op hoe zij zich opstellen als opvoeder. Onderzoeken laten zien dat wanneer ouders een positief welzijn ervaren, dit van positieve invloed is op hun opvoedgedrag: positief welzijn is gerelateerd aan ondersteunend, positief opvoedgedrag (Sameroff, 2009; Voyndanoff & Donnelly, 1998). Sameroff (2009) spreekt in dit kader van een transactioneel model, waarbij de ontwikkeling van een kind continu wordt beïnvloed door interacties met en ervaringen in de sociale omgeving. De ouder-kind interactie is hierin één van de interacties die in de grotere sociale context veel is onderzocht. Er blijkt hierbij, ten derde, dat er een positieve samenhang is tussen goed ouderlijk welzijn en positief welzijn en gezonde ontwikkeling van hun kinderen (o.a. Sameroff, 2009). Depressie van ouders daarentegen kan het welzijn en de ontwikkeling van kinderen negatief beïnvloeden (o.a. Vermulst et al, 2015), waarschijnlijk omdat deze negatieve ervaringen van ouders hun opvoedgedrag verstoort.

Ten slotte kan positief ouderlijk welzijn gezien worden als een belangrijke beschermende factor in het voorkomen van problemen zoals mishandeling en verwaarlozing van kinderen. Bij ouders met persoonlijke problemen is het risico op mishandeling en verwaarlozing groter (Mutsaers, 2008). Bij kinderen die mishandeld worden is er vaker sprake van ouders met psychische of psychiatrische problemen zoals depressie, verslaving of problemen met de emotieregulatie.

Het is dus zowel voor kinderen als voor ouders belangrijk om te investeren in ouderlijk welzijn. Kinderen vinden het prettig als hun ouders goed in hun vel zitten, het opvoedgedrag van de ouder is positiever, het welzijn en de ontwikkeling van de kinderen wordt hierdoor positief beïnvloed en het is een beschermende factor in het voorkomen van problemen zoals verwaarlozing of mishandeling. Kortom: positief ouderschap gaat vooraf aan positief opvoeden.

1.3 Leeswijzer

Onderzoek naar het welzijn van ouders en de ontwikkeling van ouderschap is complex en de uitkomsten ervan moeten zorgvuldig geïnterpreteerd worden, maar dit soort onderzoek is van groot belang omdat niet alleen de ouders zelf, maar ook de kinderen ervan kunnen profiteren. Investeren in ouders, is investeren in kinderen. Het project Leuker voor later wil hieraan een bijdrage leveren, juist ook door de ontwikkeling van dezelfde ouders gedurende een langere periode in kaart te brengen.

Dit rapport is bedoeld als verantwoordingsdocument van de eerste fase van Leuker voor later. In hoofdstuk twee wordt uiteengezet welke stappen gezet zijn binnen deze fase en welke data er verzameld is. In hoofdstuk drie worden de opbrengsten van het project tot nu toe weergegeven, zowel de activiteiten als de producten. In hoofdstuk vier staan de resultaten en de conclusies vanuit de eerste fase van het project beschreven. Hoofdstuk vijf biedt een blik op de toekomst en gaat in op aanbevelingen, vervolgonderzoek en concrete plannen voor de volgende fasen van Leuker voor later.

2. Het project Leuker voor later

In het project Leuker voor later staat het onderzoeken van ouderlijk welzijn centraal. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden en de doelstellingen te realiseren is gekozen voor *longitudinaal, kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. In dit hoofdstuk worden het doel, de opzet, de werving en de verschillende methoden van het onderzoek toegelicht, namelijk interviews, observaties en vragenlijsten. Vervolgens komt aan de orde welke data er gedurende de eerste fase van het project verzameld is. Het gaat zowel om onderzoeksgegevens van ouders uit regio Leiden als om gegevens van ouders uit de rest van Nederland.

2.1 Doel en onderzoeksvraag

Het hoofddoel van het project Leuker voor later is:

> *Het bevorderen van het welzijn van ouders en hun kinderen in Nederland door meer inzicht te verkrijgen in ouderschap in verschillende fasen. Met het onderzoek bouwen we (fundamentele) kennis en inzichten op en ontwikkelen en evalueren we (praktische) interventies en hulpmiddelen.*

Met het project Leuker voor Later volgt het lectoraat ouders en hun kinderen een aantal jaren (longitudinaal) zodat meer inzicht ontstaat in ontwikkelingen in het ouderschap. Meer inzicht in wat ouders in de verschillende fasen van hun ouderschap nodig hebben om zich goed te voelen, helpt professionals en studenten om ouderbegeleiding effectiever vorm en inhoud te geven en nieuwe manieren te ontwikkelen om het welzijn van ouders te verhogen. Ook kunnen inzichten leiden tot herkenbare patronen van beschermende of risicofactoren van positief ouderschap waardoor problemen in de toekomst voorkomen of verminderd kunnen worden. Het project richt zich op het in kaart brengen hoe ouderschap zich ontwikkelt, het verkrijgen van inzicht in beschermende factoren voor het welzijn van (aanstaande) ouders, en het inventariseren van de behoeften en wensen ten aanzien van de manier waarop ouders ondersteund willen worden. Wat zorgt dat sommige ouders goed in hun vel zitten, terwijl andere ouders moeite hebben om alle ballen van het ouderschap in de lucht te houden? En wat hebben zou nodig om hun ouderschap te versterken?

Voor Leidse gezinnen betekent dit dat zij in gesprekken de mogelijkheid krijgen om te praten over hun ouderschap, de mooie kanten ervan en de uitdagingen. Dit op zich kan steunend zijn in het ouderschap. Ook kunnen ouders die meedoen met dit project informatie geven waar andere gezinnen iets aan hebben, bijvoorbeeld concrete tips voor het consultatiebureau of de buurt. Op deze manier levert het project concrete handvatten voor beleidsmakers en professionals bij het versterken van de pedagogische gemeenschap, bij het begeleiden van ouders en het versterken van hun zelf- en samenredzaamheid.

Met de verschillende deelprojecten en deelonderzoeken van Leuker voor later wordt bijgedragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag van het project:

> *Wat geven ouders aan nodig te hebben aan ondersteuning wat betreft het thuisklimaat, netwerkklimaat en hun levensvaardigheden, om het welzijn van henzelf en hun kinderen te vergroten?*

Het onderzoek legt op deze manier de nadruk op de beschermende factoren, geclusterd volgens de indeling thuisklimaat (o.a. partnerrelatie en taakverdeling), netwerkklimaat en individuele factoren (o.a. kennis en levensvaardigheden). Op basis van kwantitatief onderzoek worden deze beschermende factoren van positief ouderschap nader onderzocht en door middel van statistische analyses kunnen mogelijke verbanden tussen deze factoren geïdentificeerd worden. Naast kwantitatieve analyse van data wordt ook gebruikt gemaakt van kwalitatieve analyse, om ervaringen van ouders in beeld te brengen en in kaart te brengen welke aspecten voor de ouders zelf

betekenisvol zijn. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek kunnen effectieve manieren om het welzijn van ouders en hun kinderen te bevorderen ontwikkeld worden. Het onderzoek levert waardevolle input voor professionals, docenten en studenten.

2.2 Onderzoeksopzet Leuker voor later

In deze paragraaf wordt ingegaan op de werving en op de verschillende onderzoeksmethodes binnen het project. Het onderzoeksproject is opgedeeld in vier fasen:

Fase 1: ouders van kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar
Fase 2: ouders van kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar
Fase 3: ouders van kinderen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar
Fase 4: ouders van kinderen in de leeftijd van 18 tot 24 jaar

Dit verantwoordingsrapport beschrijft de eerste fase van Leuker voor later (2015 – 2018). Deze fase richtte zich op Galinsky's eerste drie ouderschapsfasen; de voorstellingsfase, de voedingsfase en de autoriteitsfase. Concreet betekent dit dat ouders gevolgd zijn vanaf de zwangerschap of het eerste jaar van de baby, totdat hun kind vier jaar oud is.

2.2.1 Werving respondenten

Fase 1 van Leuker voor later begon in januari 2015 met de werving van de respondenten. Inclusiecriteria voor deelname waren: een kind verwachten of een baby hebben onder de 12 maanden (ongeacht het aantal andere kinderen in het gezin), in Nederland wonen en voldoende Nederlands spreken om zelfstandig een vragenlijst in te vullen. Exclusiecriteria waren het hebben van ernstige psychische klachten, minderjarig zijn en onvoldoende Nederlands spreken.

De wervingsmethodes waren oproepjes op Social Media en websites voor de doelgroep (Ouders van Nu, 24Baby etc.), posters en flyers op Leidse locaties voor aanstaande ouders en ouders van baby's (echopraktijk, bij loket geboorteaangifte, consultatiebureau etc.) en via professionals die met de doelgroep werken. Daarnaast heeft gemeente Leiden zowel in 2015 als in 2016 de gelegenheid geboden gebruik te maken van gegevens vanuit de Basisadministratie, namelijk door het leveren van namen en adressen van alle nieuwgeboren Leidenaren. Hun ouders zijn aangeschreven met een oproep deel te nemen aan het onderzoek. Al met al leverde dit een groot aantal respondenten op, zowel landelijke deelnemers die alleen met het vragenlijst onderzoek meedoen, als Leidse deelnemers waar ook sprake is van huisbezoeken (interviews en observaties).

Soort aanmelding	**Aantal**
Regio Leiden	259
Landelijk	486
Totaal	**754**

Tabel Overzicht aanmeldingen

** NB Niet alle aanmeldingen hebben daadwerkelijk meegedaan aan het (hele) onderzoek*

2.2.2 Interviews

Om de ervaringen van ouders in verschillende fasen in het ouderschap in beeld te kunnen brengen en per leeftijdsfase van het kind de ondersteuningsbehoefte van de ouders te onderzoeken, is gekozen voor een longitudinale onderzoeksopzet, waarin dezelfde ouders meerdere malen zijn

bevraagd. De deelnemers uit regio Leiden werden gedurende de hier beschreven eerste fase van Leuker voor later enkele malen thuis bezocht. De ouders konden instromen in het onderzoek bij zwangerschap of wanneer hun kind onder de 12 maanden oud was. Gedurende de eerste fase van Leuker voor later waren er de volgende interviewmomenten voor de Leidse ouders: zwangerschap, zes weken, zes maanden, één jaar, twee jaar en vier jaar.

In de gesprekken stond de beleving van het ouderschap centraal. Het betreft een semigestructureerd interview over onder andere de volgende thema's: beleving van het ouderschap, positieve en negatieve aspecten van het ouderschap, ontwikkelingen in de gezinssituatie, de (kwaliteit van) de partnerrelatie, de sociale relaties van de ouder, eigen waardering van het ouderschap, hoe de ouders alle ballen in de lucht houden, welke ondersteunings- of informatiebehoefte er is en welke tips zij hebben voor andere ouders.

Elk jaar kwamen deze onderwerpen in het interview ter sprake, om op deze manier de ontwikkelingen in het ouderschap in kaart te kunnen brengen. Per jaar lag er daarbij ook een verdiepende focus op één of meerdere onderwerpen. Bij leeftijd twee jaar is het 'Levensvaardigheden spel voor ouders' met de ouders gedaan. Hierin werd ouders gevraagd om aan de hand van een lastige situatie in het ouderschap (bijvoorbeeld een huilende peuter op de vloer van de supermarkt) in kaart te brengen welke vaardigheden zij inzetten op zo'n moment en welke vaardigheden zij graag meer zouden willen ontwikkelen. Van de uitkomsten van het dit spel zijn foto's gemaakt zodat ze gebruikt kunnen worden voor analyse (zie bijlage 1).

Bij het vierjaargesprek werden ouders in de gelegenheid gesteld om het gesprek te voeren samen met de partner. De gesprekken hiervoor vonden allemaal individueel plaats. Veel ouders maakten gebruik van deze gelegenheid. Bij de leeftijd van vier jaar is tevens gewerkt met een formulier over de sterke punten van de ouder en de partner, en een grafiek om de beleving van het ouderschap en de partnerrelatie in de afgelopen vier jaar in kaart te brengen.

2.2.3 Brief aan peuter

Door omstandigheden was het niet mogelijk om bij alle ouders met een peuter van drie jaar een huisbezoek af te leggen. In plaats daarvan is ouders de mogelijkheid geboden om een brief te schrijven aan hun peuter, over verschillende de ouderschapsgerelateerde onderwerpen die normaalgesproken in het interview ter sprake waren gekomen. De brief bestond uit de volgende onderwerpen: karakter van de peuter, verwachtingen ten aanzien van de peutertijd, gezinssituatie, sociale netwerk en ervaren steun, mooie en minder leuke momenten in het ouderschap, een doordeweekse dag beschrijven, ervaringen van de ouder in de peutertijd, en toekomstbeeld (zie bijlage 2 voor de gehele vragenlijst).

2.2.4 Video-interactie

Vanaf het moment dat het kind anderhalf jaar oud was, zijn ouder-kind interacties tijdens spelsituaties op video opgenomen bij de ouders thuis in regio Leiden. Vervolgens vonden deze opnames elk jaar plaats, dus wanneer het kind tweeëneenhalf en drieënhalf jaar oud was. De onderzoeksopstelling was als volgt: de ouder werd gevraagd om met het kind plaats te nemen op de grond voor de camera en te spelen met meegebracht speelgoed. Elk kind speelde met het zelfde speelgoed, voor elke leeftijdsfase was passend speelgoed en voor vaders en moeders was het aanbod verschillend. Er werden twee spelmomenten gefilmd, gestructureerd en ongestructureerd spel. Bij gestructureerd spelen gaat het om een opdracht, zoals het samen in elkaar zetten van een puzzel (5 minuten). Bij het ongestructureerde spel mochten de kinderen spelen met al het meegenomen speelgoed (10 minuten).

In het coderen van de opnames staat de (positieve) interacties tussen ouder en kind centraal. Voor het analyseren van de data gaat gebruik gemaakt worden van een instrument dat positieve oudervaardigheden meet die gericht zijn op het stimuleren van de ontwikkeling van het kind. Het kan een middel voor professionals zijn om ouders positieve feedback te geven en ouders te laten inzien welke vaardigheden zij inzetten. Ook kan het gebruikt worden om te identificeren. Een mogelijk instrument is de PICOLLO. Deze heeft 29 items om te observeren en richt zich op 4 domeinen:

- Affectie: Warmte, fysieke nabijheid en positieve uitdrukkingen naar het kind toe
- Responsiviteit: Reageren op signalen, emoties, woorden, interesses en gedragingen van het kind
- Aanmoedigend gedrag: Actieve steun door de ouder wanneer het kind de volgende gedragingen toont: onderzoekend, inspannend, bekwaam, initiatief, nieuwsgierig, creatief en spel
- Instructief/lerend gedrag: **:** Gezamenlijke gesprekken en spel, cognitieve stimulans, uitleggen en vragen.

Onderstaand voorbeeld laat een ingevulde scorekaart van de PICOLLO zien, gescoord op het domein affectie.

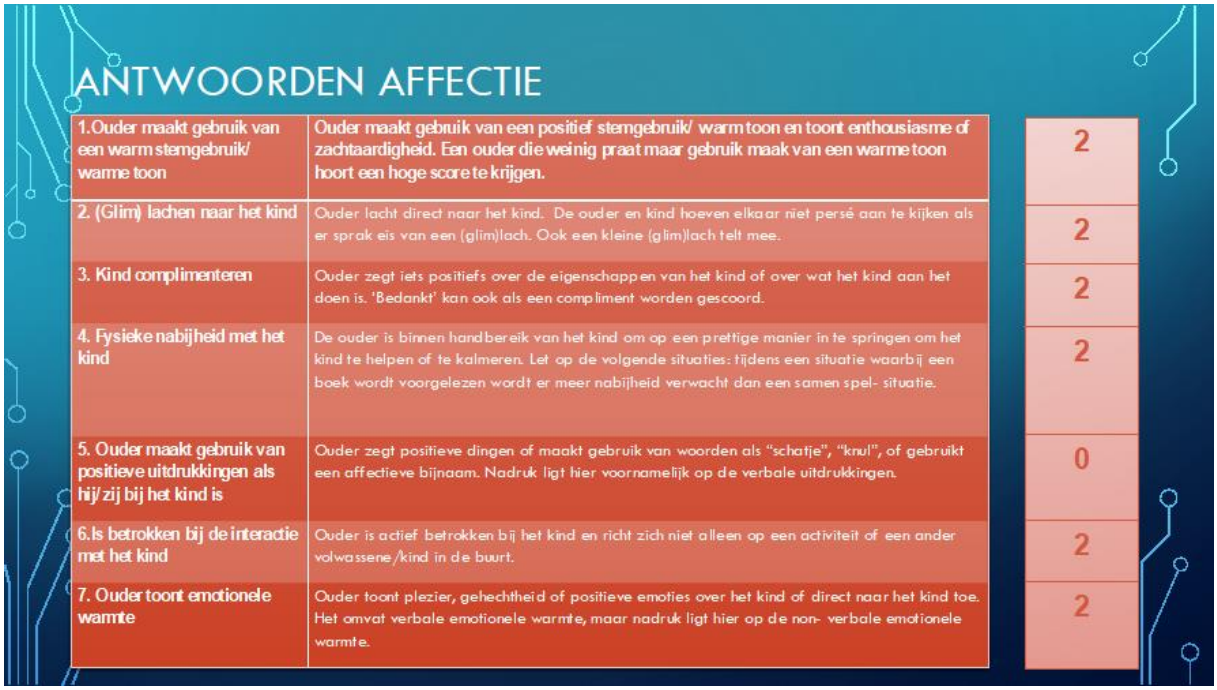

ANTWOORDEN AFFECTIE

1.Ouder maakt gebruik van een warm stemgebruik/ warme toon	Ouder maakt gebruik van een positief stemgebruik/ warm toon en toont enthousiasme of zachtaardigheid. Een ouder die weinig praat maar gebruik maak van een warme toon hoort een hoge score te krijgen.	2
2. (Glim) lachen naar het kind	Ouder lacht direct naar het kind. De ouder en kind hoeven elkaar niet persé aan te kijken als er sprak eis van een (glim)lach. Ook een kleine (glim)lach telt mee.	2
3. Kind complimenteren	Ouder zegt iets positiefs over de eigenschappen van het kind of over wat het kind aan het doen is. 'Bedankt' kan ook als een compliment worden gescoord.	2
4. Fysieke nabijheid met het kind	De ouder is binnen handbereik van het kind om op een prettige manier in te springen om het kind te helpen of te kalmeren. Let op de volgende situaties: tijdens een situatie waarbij een boek wordt voorgelezen wordt er meer nabijheid verwacht dan een samen spel- situatie.	2
5. Ouder maakt gebruik van positieve uitdrukkingen als hij/zij bij het kind is	Ouder zegt positieve dingen of maakt gebruik van woorden als "schatje", "knul", of gebruikt een affectieve bijnaam. Nadruk ligt hier voornamelijk op de verbale uitdrukkingen.	0
6.Is betrokken bij de interactie met het kind	Ouder is actief betrokken bij het kind en richt zich niet alleen op een activiteit of een ander volwassene/kind in de buurt.	2
7. Ouder toont emotionele warmte	Ouder toont plezier, gehechtheid of positieve emoties over het kind of direct naar het kind toe. Het omvat verbale emotionele warmte, maar nadruk ligt hier op de non- verbale emotionele warmte.	2

Afbeelding: voorbeeld scorekaart PICOLLO

2.2.5 Vragenlijsten

In het afstudeeronderzoek is door studenten Eline en Zorah als pilot de eerste vragenlijst getest bij zowel vaders als moeders (Lamme, 2015; Makhash, 2015). Op basis van deze pilot zijn verschillende aanpassingen aan de vragenlijst gedaan. Na aanmelding kregen de respondenten meteen de eerste vragenlijst toegestuurd. Dit betrof dus aanstaande ouders of ouders met een kindje tot 1 jaar oud. Vervolgens kregen de respondenten elk half jaar een vragenlijst toegestuurd. Bij de Leidse ouders viel het moment van de vragenlijst samen met die van het huisbezoek. Vanaf het moment dat het kind 2 jaar oud was, kregen alle ouders rond de verjaardag van hun kind een vragenlijst toegestuurd, en halfjaarlijks ook een vragenlijst. Elke lijst kende terugkerende thema's, zodat deze variabelen longitudinaal in beeld gebracht kunnen worden. Sommige thema's werden niet elke keer uitgevraagd, omdat er binnen een half jaar weinig verandering werd verwacht én om de lijst niet al te

lang te maken. Want de vragenlijsten bevatten daarnaast ook nog vragen over specifieke thema's behorende bij de leeftijdsfase van het kind. Dit levert het volgende overzicht op:

	LIJST 1 (zwanger, 0-1 jaar)	**LIJST 2 (0 – 2 jaar)**	**LIJST 3 - 4 (0 – 2 jaar)**	**LIJST (2 jaar)**	**LIJST (2.5 jaar)**	**LIJST (3 jaar)**	**LIJST (3.5 jaar)**	**LIJST (4 jaar)**
Respondentkenmerken (leeftijd, opleiding etc.)	X							
Veranderingen (in woonsituatie, gezin etc.)		X	X	X	X	X	X	X
Meegemaakte gebeurtenissen	X	X	X	X	X	X	X	X
Basiszorg	X	X	X	X	X	X	X	X
Partnerrelatie	X	X	X	X	X	X	X	X
Opvoeding	X	X	X	X	X	X	X	X
Jeugdbeleving	X					X		
Sociale contacten	X	X	X	X	X	X	X	X
Slaap				X				
Taakverdeling (zorg/huishouden) en wenselijke taakverdeling	X	X	X			X	X	
Tevredenheid taakverdeling	X	X	X			X		X
Kind temperament	X	X	X	X				
Kindontwikkeling						X		X
Care/neglect (in eigen jeugd)						X		
Werktijden, opvang	X	X	X					
Werk-privébalans				X				
5 levensvaardigheden: **empathie, relatievaardigheden, zelfmanagement, zelfbeeld, kritische denken**	X	X	X					
9 levensvaardigheden: zelfde als boven, plus creatief denken, maatschappelijk bewustzijn, zelfbewustzijn en probleemoplossend vermogen				X	X	X	X	X
Eenzaamheid (2 schalen)	X	X	X			X		X
Steun partner	X	X	X	X	X	X	X	X
Conflict partner	X	X	X	X	X	X	X	X
Informatiebehoefte	X				X		X	
Attitude t.o.v. familie								
Religie		X						
Ouderlijk welzijn (3 schalen)	X	X	X	X	X	X	X	X

Individueel welzijn (1 schaal)	X	X	X	X	X	X	X	X
Wat wens je voor je kind					X			
Ouderbetrokkenheid							X	
Schoolkeuze							X	
Piekeren/zorgen maken							X	
Evaluatie van deelname								X

Tabel: Onderwerpen per vragenlijst

Voor een deel is gebruik gemaakt van bestaande vragenlijsten, ook zijn er vragenlijsten ontwikkeld vanuit het lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding. Dit levert het volgende overzicht op:

Thema	**Bron**	**Psychometrische kwaliteit***
Respondentkenmerken (leeftijd, opleiding etc.)	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Veranderingen (in woonsituatie, gezin etc.)	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Meegemaakte gebeurtenissen	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Basiszorg, Partnerrelatie, Opvoeding, Jeugdbeleving, Sociale contacten	Vragenlijst Gezinsfunctioneren volgens Ouders (VGFO) van Praktikon (Veerman et al., 2012)	Betrouwbaarheid: voldoende-goed Begripsvaliditeit: voldoende – goed *(COTAN)*
Slaap	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Taakverdeling (zorg/huishouden)	Zelf ontwikkeld op basis van vragenlijst ´Division homemaking tasks´ en ´Division childrearing tasks´ van NKPS	n.v.t.
Wenselijke taakverdeling	'Division homemaking tasks attitudes' van NKPS.	n.v.t.
Tevredenheid taakverdeling	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Kind temperament	(verkorte) Infant Behavior Questionnaire (IBQ)	
Kindontwikkeling	Strenths and Difficulties Questionnaire (SDQ), Nederlandse versie	Betrouwbaarheid: voldoende Begripsvaliditeit: voldoende *(COTAN)*
Care/neglect (in eigen jeugd)	Zelf ontwikkeld, gebaseerd op	Nog te bepalen
Werktijden, opvang	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Werk-privébalans	SWING-vragenlijst (…)	
5 levensvaardigheden: empathie, relatievaardigheden, zelfmanagement, zelfbeeld, kritische denken	Zelf ontwikkeld, voorloper van LVO (zie onder)	Nog te bepalen
9 levensvaardigheden: zelfde als boven, plus creatief denken, maatschappelijk bewustzijn, zelfbewustzijn en	Levensvaardighedenlijst voor Ouders (LVO) van het lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding (Pettterson, Gravesteijn,	Voldoende-goed Cronbach's alpha tussen 0.69 en 0.85

probleemoplossend vermogen	& Roest, 2016)	*(Petterson, Gravesteijn & Roest, 2016)*
Eenzaamheid (2 schalen)	Vragenlijst ´Loneliness´ van De Jong, Gierveld & Van Tilburg	Betrouwbaarheid: goed Begripsvaliditeit: voldoende *(COTAN)*
Steun partner	Zelf ontwikkeld	Nog te bepalen
Conflict partner	Zelf ontwikkeld	Nog te bepalen
Informatiebehoefte	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Attitude t.o.v. familie	Schaal 1: Vragenlijst ´family responsibility expectations´, ontwikkeld door NKPS. Schaal 2: Vragenlijst ´Parenthood´ van NKPS (gebaseerd op Hin, PSIN, MOAB) Schaal 3: ´grootouders´. Zelf ontwikkeld.	Goed Schaal 1: Cronbach's alpha 0.858 Schaal 2: Cronbach's alpha 0.806 *(Codebook NKPS, Wave 3, 2012)*
Religie	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Ouderlijk welzijn (3 schalen) Individueel welzijn (1 schaal)	Vragenlijst Opvoedingsbelasting (OBVL) van Praktikon, zonder schaal Gezondheid (antwoordmogelijkheden aangepast)	Betrouwbaarheid: goed Begripsvaliditeit: voldoende *(COTAN)*
Ouderbetrokkenheid	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Wat wens je voor je kind	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Schoolkeuze	Zelf ontwikkeld	n.v.t.
Piekeren/zorgen maken	Penn State Worry Questionnaire (PSWQ), Nederlandse versie	Engelse versie: goed *(Meyer et al., 1990)* Nederlandse versie: goed *(o.a. Heiden, Muris, Bos, van de Molen & Oostra, 2008)*
Evaluatie van deelname	Zelf ontwikkeld	n.v.t.

Tabel: herkomst vragenlijsten en psychometrische kwaliteit

** Hier wordt de psychometrische kwaliteit van bestaande vragenlijst weergegeven. In analyses en publicaties van Leuker voor later wordt per meetmoment de psychometrische kwaliteit van zowel de bestaande als de nieuw ontwikkelde vragenlijsten en schalen vastgesteld.*

2.3 Verzamelde data 2015 – 2018

In fase 1 van Leuker voor later zijn huisbezoeken afgelegd bij de Leidse deelnemers (interviews / observaties) en zijn vragenlijsten afgenomen bij zowel de Leidse als de landelijke respondenten. Hieronder volgt een overzicht van de dataverzameling.

2.3.1 Observaties en gesprekken (regio Leiden)

In de periode 2015-2018 is elk jaar op twee momenten een meetmoment geweest bij de respondenten. De instroom was bij zwangerschap en bij de leeftijd van een kind tot 1 jaar. Niet alle ouders hebben dus meegedaan aan de meetmomenten 0, 1 en 2. Ook zijn er ouders die tussentijds niet hebben deelgenomen aan één van de metingen, bijvoorbeeld vanwege ziekte van henzelf of van

het kindje. Het voert voor dit rapport te ver om per respondent aan te geven welke meting is afgerond. Het totale overzicht van de dataverzameling van de afgelopen periode is als volgt:

Huis-bezoek	**0**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
Leeftijd	Zwanger	6 weken	0,5 jaar	1 jaar	1.5 jaar	2 jaar	2,5 jaar	3 jaar	3,5 jaar	4 jaar
Soort gesprek	inter-view	inter-view	inter-view	inter-view	obser-vatie	inter-view	obser-vatie	brief	obser-vatie	inter-view
Moeders	12	30	83	106	100	81	79		60	14
Vaders	7	17	45	64	63	49	45		32	3
Koppels										29 (58)
Totaal ouders	19 *	47 *	128 *	170 *	163 *	130 **	124 **		92 **	75 **

Tabel: stand van zaken aantal respondenten / afgeronde huisbezoeken (januari 2019)

** = afgerond ** = lopende meting*

2.3.2 Vragenlijsten (Landelijk en Leiden)

De vragenlijsten zijn maandelijks digitaal verstuurd naar zowel de Leidse deelnemers als de landelijke deelnemers. De vragenlijsten totdat het kind 2 jaar is, worden niet meer verstuurd nu alle kinderen de leeftijd van 2 jaar bereikt hebben. De metingen van de kinderen van 2 jaar tot 4 jaar zijn nog niet afgerond.

Lijst	**Ingevuld door:**
1	527
2	420
3	245
4	125
1,5 jaar*	
2 jaar**	261
2,5 jaar**	197
3 jaar**	172
3,5 jaar**	95
4 jaar**	43

Tabel: stand van zaken vragenlijsten oktober 2018

** Alleen Leiden ** Lopende meting*

3. Opbrengsten

In Fase 1 van het project Leuker voor later zijn er, naast de verzameling van data, verschillende activiteiten uitgevoerd, voor ouders, professionals en studenten. Daarnaast zijn er verschillende (tussentijdse) producten opgeleverd. Deze paragraaf geeft een overzicht van deze opbrengsten van

het project.

3.1 Activiteiten

Van januari 2015 tot december 2018 zijn er in het kader van Leuker voor later diverse activiteiten uitgevoerd, zowel voor ouders, als voor professionals en studenten.

Voor ouders

Wat	Waar	Wanneer	Bereik/Resultaat
Workshop 'Ouderschap' tijdens Oudercafé	Het Gebouw, Leiden	16 maart 2016	25 ouders
Bijdrage grootste Babyshower van Nederland	LUMC	18 juni 2016	Aantal nieuwe aanmeldingen
Bijdrage aan Baby- en Peutermarkt (kraampje en workshops)	Het Gebouw, Leiden	April 2016 April 2017 April 2018	Ongeveer 100 ouders per keer aanwezig
Nieuwsbrief Leuker voor later	Digitaal	Juni 2015 December 2015 Mei 2016 December 2016 December 2017 Juli 2018 December 2018	Verstuurd aan alle deelnemers (ongeveer 500 per keer) en betrokken professionals
Informatie via Social Media	Facebook Twitter	Doorlopend	Twitter: 284 volgers Facebook: 350 volgers
Gesprek over het ouderschap en/of ouder-kind observatie (2x per jaar)	Bij ouder thuis	2015 2016 2017 2018	Alle Leidse deelnemers

Voor studenten

Wat	Waar	Wanneer	Bereik/Resultaat
2 Gastlessen Ouderschap	Minor Opvoeding, ondersteuning en preventie	2015/2016 2016/2017 2017/2018 2018/2019	Ongeveer 50 studenten per jaar
1 Gastles Ouderschap	Vak Pedagogiek, studenten Social Work	2017/2018	Ongeveer 200 studenten
Capita Selecta Ouderschap	Minor Levensfasen	2016/2017 2017/2018 2018/2019	Ongeveer 40 studenten per jaar

Afstudeeropdrachten HBO	Studenten MWD en SPH	2015 2016 2017 2018	Zie 'producten'
Afstudeeropdrachten WO	UvA EUR	2016 2018	Zie 'producten'
Stages WO	UvA EUR	2016 2017 2018	2 - 5 studenten per jaar

Voor professionals

Wat	Waar	Wanneer	Bereik/Resultaat
Workshop / lezing over uitkomsten Leuker voor later	Congres Jeugd in Onderzoek	2015 2016 2017	Ongeveer 40-50 professionals per sessie
Presentatie resultaten Leuker voor later	CJG-coördinatoren overleg regio	2015 2016 2017	4-10 coördinatoren per overleg
Presentatie uitkomsten onderzoek consultatiebureau	GGD jeugdartsen overleg GGD jeugdverpleegkundigen overleg	2016 2017	Ongeveer 10 aanwezigen per sessie
Presentatie 'Leuker voor vaders'	Vaderschapssymposium	2016	Ongeveer 100 aanwezigen
Lezing 'Aandacht voor Ouderschap' op basis van Leuker voor later	Lezingencyclus 'Opvoeden en opgroeien tussen wetenschap en praktijk' (NCJ)	2016	Ongeveer 200 aanwezigen (professionals en studenten)
Ouderschapscollege o.b.v. uitkomsten Leuker voor later	Congres 'Daadkrachtige steun bij opvoeden en ouderschap' (NJI en NCJ)	2018	Ongeveer 50 beleidsmedewerkers en professionals

3.2. Producten

In Fase 1 van Leuker voor later zijn er door medewerkers van het lectoraat en door studenten van Hogeschool Leiden diverse publicaties geschreven en (beroeps)producten ontwikkeld op basis van de verzamelde data. Ook is er veel media-aandacht geweest voor het project.

Voorbeelden van publicaties van medewerkers

Soort product	Referentie

Wetenschappelijke publicaties	Gravesteijn, C., & Ketner, S. (2016). Ouderschap is multitasken: Ondersteun ouders alle ballen in de lucht te houden. Aandacht, 1, 21-30.
	Ketner, S.L., Gravesteijn, C. & Verschuur, M.J., (2018). Transition to parenthood. It does not get easier the next time. Exploring ways to support well-being among parents with newborns, *Journal of Family Social Work*, DOI: 10.1080/10522158.2018.1499063.
Populair wetenschappelijke publicaties	Gravesteijn, C. & Ketner, S. (2017). Ouderbegeleiding: van 'zeggen hoe' naar 'zorgen dat'. *Pedagogiek in praktijk, 22* (96), 28-31.
	Schilperoort, L., (2017). Een kind na IVF: de storm voorbij? In: *Freya Magazine*, jaargang 33, nr. 3.
Onderzoeksrapporten	Lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding (2016). *Consternatiebureau? Dat valt in Leiden best mee. Onderzoek naar ervaringen van Leidse ouders met de jeugdgezondheidszorg (0-4 jaar).* Leiden: Hogeschool Leiden
Factsheets	Factsheet Vaderschap voor professionals (pdf, 160 KB) - juli 2018.
	Factsheet Vaderschap voor ouders (pdf, 190 KB) - juli 2018.
	Flyer werk-privébalans vaders (pdf, 291 KB) - juni 2018.
	Factsheet ouders over ouderschap - BV Familie (pdf, 1.56 MB), mei 2018.
	Factsheet relatieconflicten bij ouders van jonge kinderen (pdf, 412 KB), 2017.
Bijdragen aan factsheets	De kracht van een goede partnerrelatie – NJI - 2017
	Investeren in Ouderschap – NCJ - 2018

Zie voor meer informatie:
https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/publicaties/index

Voorbeelden van scripties van studenten (Hogeschool Leiden)

Student	**Jaar**	**Onderwerp**
Eline	2015	Pilotvragenlijst Leuker voor later (vaders)
Zohra	2015	Pilotvragenlijst Leuker voor later (moeders)
Groep informatica studenten	2016	Eerste uitkomsten Leuker voor later vragenlijst
Anouk	2016	Ouderschap bij prematuur kind
Linda	2016	Ouderschap bij chronisch ziek kind
Lindsay	2016	Ouderschap na IVF
Karin en Chris	2017	Welzijn vaders
Beau	2017	Werk-privé balans moeders
Keri en Marije	2018	Werk-privé balans vaders
Marla en Bianca	2018	Basisschoolkeuze ouders
Gaby	2018	Ouders en lastig peutergedrag
Lesley	2018	Ondersteuningsbehoefte ouders van peuters

Scripties van studenten (Master HBO / WO)

Student	Jaar	Onderwerp
Elma (master, UvA)	2016	Invloed van baby op partnerrelatie en welzijn (kwantitatief)
Souhaila (master, HS Leiden)	2016	Invloed baby op partnerrelatie (kwalitatief)
Astrid* (master, HS Leiden)	2017	Kindtemperament en ouderwelzijn
Helen (master, HS Leiden)	2018	Ondersteuningsbehoefte (kwetsbare) ouders van baby's
Amanda (bachelor, Erasmus)	2018	Ouderwelzijn en kindontwikkeling
Benthe (bachelor, Erasmus)	2018	Levensvaardigheden en kindtemperament
Loïcq (master, Eramsus)	2018	Zelfvertrouwen, werk-privébalans en opvoedbelasting

** Scriptieprijs Hogeschool Leiden 2017*

Zie voor meer scripties:
https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/scripties

Media-aandacht Leuker voor later

Wat	Waar	Wanneer	Link
Diverse portretten van Leidse deelnemers Leuker voor later	Leidsch Dagblad	April - december 2015	Alleen toegankelijk voor abonnees
Artikel 'hoe hou je je relatie goed'	Ouders van Nu	Oktober 2015	https://www.oudersvannu.nl/nieuws/opvoeden-hoe-hou-je-je-relatie-goed/
Interview Carolien Gravesteijn	Volkskrant	27 mei 2015	https://www.volkskrant.nl/wetenschap/-we-maken-ouders-veel-te-bezorgd-~bc4cd153/
Interview Carolien Gravesteijn	De Nieuws BV, Radio 1	9 juni 2015	https://www.nporadio1.nl/de-nieuws-bv/onderwerpen/296082-carolien-gravesteijn-doet-langdurig-onderzoek-naar-ouders
Interview Carolien Gravesteijn	Telegraaf	Maart 2017	http://www.mijn-lichaam.com/kinderen/het-belang-van-de-eerste-jaren?utm_source=floorboard
Interview Carolien Gravesteijn	RTL nieuws	3 januari 2018	https://www.rtlnieuws.nl/gezin/artikel/3788516/steeds-later-beginnen-aan-kinderen-stellen-vrezen-relatiecrisis-door
Artikel 'Ouders over Ouderschap'	Nieuwsbrief Captise	28 mei 2018	https://www.captise.nl/Zorg-Jeugd/ArtMID/504/ArticleID/2125/Onderzoek-Ouders-over-ouderschap

Interview Susan Ketner	Voorpagina en wetenschapspagina Leidsch Dagblad	19 september 2018	Alleen toegankelijk voor abonnees
Artikel / vlog naar aanleiding van persbericht 'gevolgen tweede kind onderschat'	Diverse media (Pedagogiek in de praktijk, Twijfelmoeder, Babynieuwtjes, Captise, Ouders Centraal, Voor mama's door mama's, Me to we)	12 – 22 september 2018	https://www.pedagogiek.nu/tweede-kind-let-als-ouder-extra-goed-op-jezelf--en-op-elkaar/1028265 https://www.twijfelmoeder.nl/2018/09/tweede-kind-let-als-ouder-extra-goed-op-jezelf-en-op-elkaar/ https://www.babytjes.nl/babytjesnieuws/tweede-kind-let-als-ouder-extra-goed-op-jezelf-en-op-elkaar/ https://www.captise.nl/Zorg-Jeugd/ArtMID/504/ArticleID/2302/Bij-een-tweede-kind-meer-druk-op-welzijn-en-op-partnerrelatie-dan-bij-eerste-kind https://www.ouderscentraal.nl/gevolgen-komst-tweede-kind-voor-relatie-onderschat/ https://www.voormamasdoormamas.nl/tweede-kind-let-als-ouder-extra-goed-op-jezelf-en-op-elkaar/ https://www.me-to-we.nl/ouders-houd-het-maar-bij-een-kind-want-die-tweede-is-funest-voor-je-relatie/

Zie voor meer media-aandacht:
https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/actueel/nieuws

4. Uitkomsten

Op basis van de verzamelde data binnen fase 1 van het project Leuker voor later kunnen verschillende (tussentijdse) resultaten gepresenteerd worden. Deze resultaten komen voort uit analyse van de data voor scripties, lezingen, factsheets en (wetenschappelijke) publicaties. De uitkomsten zijn in deze rapportage geclusterd per beschermende factor thuisklimaat, netwerkklimaat en individuele factoren. Ook is een paragraaf toegevoegd over de ondersteuningsbehoeften van de onderzochte ouders.

4.1 Thuisklimaat

Wat betreft de partnerrelatie van ouders met een baby laat ons onderzoek een heel opvallende uitkomst zien, namelijk in de vergelijking van ouders met een eerste baby en ouders met een baby en al één of meerder andere kinderen (Ketner, Gravesteijn & Verschuur, 2017). Ouders met meerdere kinderen vinden de basiszorg voor hun kinderen gemakkelijker dan ouders met alleen een jonge baby, waarschijnlijk omdat zij al meer ervaren zijn. Daarentegen ervaren ouders met meerdere kinderen de kwaliteit van hun partnerrelatie lager dan kersverse ouders. Verschillende onderzoeken hebben al aangetoond dat de komst van een eerste baby de partnerrelatie onder druk zet, dit onderzoek laat zien dat dit bij de komst van een volgend kind nog méér het geval is.

Uit analyse van data van ouders met een baby tot 1 jaar (meting 0) komt naar voren dat de meeste ouders de kwaliteit van de partnerrelatie voldoende tot goed vinden. Toch blijkt ook dat bijna alle ouders wel conflicten hebben met hun partner (Factsheet Relatieconflicten bij ouders van jonge kinderen, z.d.). De drie belangrijkste onderwerpen van deze conflicten zijn volgens zowel vaders als moeders praktische zaken, de verdeling van huishoudelijke taken en de hoeveelheid aandacht voor elkaar. Hoewel veel ouders aangeven dat zij een gelijke verdeling van zorg- en huishoudelijke taken belangrijk vinden, is in de praktijk deze verdeling tamelijk ‘traditioneel’ (Onderzoeksrapport Leuker voor later, 2016).

Ouders geven op diverse gebieden aan redelijk tot zeer veel partnersteun te ervaren; het minst partnersteun wordt ervaren op het gebied van praktische zaken die moeten gebeuren (Factsheet Relatieconflicten bij ouders van jonge kinderen, z.d.). Het belang van partnersteun komt sterk naar voren in het afstudeeronderzoek van Gaby (Bleboo, 2018). Zij onderzocht hoe ouders omgaan met als lastig ervaren gedrag van hun peuter. In een situatie waarin er bijvoorbeeld een conflict is met de peuter, blijken ouders het heel belangrijk te vinden dat de partner de situatie kan overnemen of de ander kan kalmeren. Vooral als het de ouder op een gegeven moment even te veel wordt, vinden ouders het belangrijk dat zij gesteund worden door hun partner.

Het laatste belangrijke thema rond de partnerrelatie van ouders van jonge kinderen is de hoeveel tijd die zij besteden aan elkaar, aan de relatie. In het afstudeeronderzoek van Souhaila (Oualoud, 2016) analyseerde zij de interviews bij de zwangerschap, 6 weken, 6 maanden en 1 jaar van dezelfde ouderparen. Waar er tijdens de zwangerschap en in de eerste weken vaak gesproken wordt van een hechtere relatie door de (verwachte) komst van de baby, komt bij het interview van 6 maanden vaak ter sprake dat er (te) weinig tijd is voor elkaar en dat de baby op de eerste plek komt. De behoefte aan quality time samen wordt niet bevredigd, vaak is er (ook) sprake van vermoeidheid. In het interview 1 jaar na de geboorte is dit niet veranderd, er klinkt in de interviews nog meer de dringende noodzaak om te moeten investeren in de relatie. Het lukt stellen blijkbaar niet goed om hiervoor in het eerste jaar een passende oplossing te vinden, hoewel het wel gemakkelijker lijkt te worden voor de ouders om een oppas in te zetten.

Ouder-kind interactie

Uit het Leuker voor Later onderzoek *‘kind reguleert wel zijn ouders’* onder 84 ouderparen van kinderen tussen de 3 en 12 maanden bleek dat vaders en moeders hun kind verschillend beoordelen.

Zo gaven vaders aan een hogere mate van negatieve affectie bij hun kind te ervaren dan moeders. Moeders vonden weer dat hun kind een hogere mate van zelfregulatie/controle had dan vaders. Waar vaders en moeders het over eens waren is dat de mate waarin hun kind zichzelf kan controleren invloed heeft op hun welzijn; hoe minder zelfcontrole een kind heeft/laat zien des te lager beoordelen ouders hun welzijn. Ouders geven aan dat het temperament van het kind geen invloed heeft op de partnerrelatie. Geslacht van het kind speelt geen rol; er zijn geen verschillen tussen jongens en meisjes.

Taakverdeling
Er zijn tientallen onderzoeken gedaan naar de werk-privébalans van vrouwen en daarin is aangetoond dat een balans tussen werk en privé de kwaliteit van leven verbetert. Onderzoek toont daarnaast aan dat het welzijn van ouders van invloed is op de opvoeding en dat het algemene welzijn van ouders weer invloed heeft op het welzijn van hun kinderen. Er is tot nog toe nog weinig onderzoek gedaan naar de factoren uit het werk- en privéleven van werkende moeders met jonge kinderen die van invloed zijn op hun welzijn. Hierover zijn door het lectoraat verschillende studies verricht.

Het doel van één van de deelonderzoeken van Leuker voor later was om te achterhalen welke factoren uit het werk- en privéleven volgens werkende moeders met kinderen tussen de één en drie jaar oud van invloed zijn op hun welzijn. Onderzocht is welke factoren uit het werk- en privéleven volgens werkende moeders met kinderen tussen de één en drie jaar oud van invloed zijn op het welzijn. Uit interviews onder 12 moeders bleek dat er vele bevorderende en belemmerende factoren van invloed zijn op het welzijn en dat de mate van balans tussen werk en privé daar een rol in speelt. Er kwam naar voren dat de houding ten aanzien van het werk, de relatie met collega's, de reistijd, de werkdruk, het aantal uren dat men werkzaam is en de mogelijkheden binnen het werk van invloed zijn op het welzijn. Vanuit het privéleven blijkt dat de steun vanuit het sociale netwerk, het sociale netwerk zelf, de partnerrelatie, de eigen tijd, de band met het kind, de zorg voor de kinderen en het gevoel om moeder te zijn, invloed hebben. Daarnaast spelen de woonplaats van de moeders, de woonplek (het huis) en de gezondheid van de moeders een belangrijke rol. En tot slot de mate van balans tussen werk en privé. Een aanbeveling is om een interventie te ontwikkelen om ouders te ondersteunen een goede balans te vinden tussen werk en privé en om werkgevers te informeren over onder andere de uitkomsten van dit onderzoek.

4.2 Netwerkklimaat

Uit een deelonderzoek van Leuker voor later (Schaap, 2018) komt naar voren dat ouders van een kind van 6 maanden verschillende ondersteuningsbronnen noemen, namelijk steun van de partner, steun vanuit het netwerk (vrienden en familie), steun van het internet (fora en professionele sites) en steun van professionals, zoals zwangerschapscursus, verloskundige, kraamzorg en het consultatiebureau. Sociaal emotionele steun, praktische steun en ontspanning worden ontvangen van zowel de sociale omgeving als van de professional. Ouders geven aan dat ze het meest steun nodig hebben op de gebieden gezondheid van het kind, praktische steun (zoals oppassen), onzekerheid die het ouderschap met zich mee brengt, vragen omtrent het slapen, eten en huilen van de baby en vragen omtrent de veranderende partnerrelatie.

Uit de kwalitatieve afstudeeronderzoeken naar ouderschap bij premature en chronisch zieke kinderen komt naar voren dat deze ouders zich niet altijd begrepen voelen door professionals, zoals CJG medewerkers en hun sociale netwerk (van Nierop 2016; Godthelp, 2016). Ouders geven aan dat het naar hun idee zinvol kan zijn dat professionals meer informatie krijgen over ouders van

premature en chronisch zieke kinderen. Ook vinden ouders dat het netwerk niet altijd goed op de hoogte is wat een prematuur of ziek kind allemaal met zich meebrengt:

> *Moeder: Nou, om te weten hoe het is om een ouder van een prematuur te zijn, snapt niemand, tenzij je de ouder bent. … Het echte gevoel dat er achter zit, het kwetsbare, dat je haar eventueel had kunnen verliezen, dat je bij die onderzoeken en dingen bent geweest, dat begrijpt gewoon niemand. Dat begrijp je dan met z'n tweeën, en andere ouders zeg maar."*

Vrienden, familie, maar ook de werkgever hebben vaak geen (volledig) beeld van de impact van de situatie op het gezin. Dat levert soms extra spanningen op voor het gezin. Steun vanuit het netwerk, zowel praktische steun als begrip en medeleven, vinden de ouders erg waardevol en kan hun welzijn positief beïnvloeden.

De meest opvallende uitkomsten wat betreft het netwerkklimaat van ouders van jonge kinderen komen uit de analyse van de vragenlijst van ouders met een kind tot 1 jaar (Ketner, Gravesteijn & Verschuur, 2018). In dit onderzoek is gekeken welke factoren het ouderschapsgerelateerde welzijn en het individuele welzijn van ouders beïnvloeden. In de eerste plaats viel op dat vaders minder sociale steun ervaren dan moeders. Uit onderzoek blijkt dat stellen een achteruitgang ervaren in hun sociale netwerk wanneer er een kind geboren wordt, maar bij moeder groeit het contact met buurtgenoten (Kalmijn, 2012). Mogelijk verklaart dit het gevonden verschil tussen vaders en moeders. Verder bleek in tegenstelling tot wat we verwachtten, 'sociale steun' geen bijdrage te leveren aan het welzijn van de ouders. Daarentegen was de interpersoonlijke en communicatievaardigheid wel een belangrijke voorspeller voor het welzijn, zowel individueel als ouderschapsgerelateerd welzijn. Deze uitkomst suggereert dat het voor ouders niet zo zeer hun netwerk is dat er voor zorgt dat zij goed in hun vel zitten, maar dat de vaardigheid om hulp te vragen wanneer dat nodig is, bijdraagt aan een beter welzijn.

4.3 Individuele factoren

Op het gebied van de individuele factoren voorbereid voelen, kennis en levensvaardigheden is zowel de kwalitatieve data als de kwantitatieve geanalyseerd.

4.3.1 Voorbereid voelen

In de interviews uit ons onderzoek komt naar voren dat veel ouders van jonge kinderen zich achteraf gezien beter hadden willen voorbereiden (diverse scripties). De ouders waren voorbereid tot de bevalling, bijvoorbeeld door een pufcursus, maar eigenlijk nog weinig op het leven daarna. Ze hadden achteraf graag meer gehoord over hoe je als ouder alle ballen in de lucht moet houden (vaak in combinatie met slaapgebrek), de veranderingen in de relatie met de partner na de komst van een baby en de veranderende dynamiek in een gezin wanneer er een baby bijkomt. Ook wanneer de baby te vroeg geboren was, of bij een ernstige ziekte van het kind, was dat vaak iets waarop de ouder niet op voorbereid was:

> *Moeder van premature baby: "Ze leggen je van top tot teen uit wat er allemaal gaat gebeuren met je kinderen, wat er daarna gaat gebeuren et cetera. Maar wat er gebeurt er met jou als ouder?"*

Vooral op het moment dat een premature en/of zieke baby naar huis gaat, voelen de ouders zich hierop onvoldoende voorbereid. In het ziekenhuis werd er veel geregeld, nu zijn zij vooral op zichzelf aangewezen. Maar ook veel 'gewone' ouders ook dat het eigenlijk niet mogelijk is om je op sommige dingen voor te bereiden: de komst van een kind is een overweldigende ervaring.

> *Moeder: ik denk dat je niet echt voorbereid kan zijn op wat het met zich meebrengt. Je kan van alles erover lezen en je kan het zien bij vriendinnen en familie, maar hoe het écht voelt, dat weet je niet.*
>
> *Moeder: (Het ouderschap) daar kun je je niet op voorbereiden. Je kan wel lezen hoe of wat, maar hoe het voelt om 24 uur per dag zelf niet meer op de eerste plek te komen…daar kun je je niet op voorbereiden. Je hebt geeneens tijd om zelf te douchen wanneer jij wil, of soms kan je niet slapen als je moe bent. Het gaat altijd door, dat is het grootste punt.*

Gevraagd naar welke tips en adviezen zij met de kennis van nu zouden geven aan andere (aanstaande) ouders, komen ouders van jonge kinderen met de volgende adviezen: (Schaap, 2018):

- *Vertrouw op jezelf*
- *Laat verwachtingen soms los*
- *Maak een planning*
- *Geniet nog even voor de komst van de baby*
- *Neem de tijd voor je partner*
- *Communiceer met je partner*
- *Zorg voor een goede voorbereiding op het ouderschap*
- *Volg een (zwangerschaps)cursus*
- *Neem tijd voor jezelf*

Zowel de interviews als de vragenlijsten lieten zien dat ouders behoefte hebben meer voorbereiding op het ouderschap en (nieuw) partnerschap. Om deze reden heeft het lectoraat het Amerikaanse programma Family Foundation (Feinberg) vertaald en aangepast aan de Nederlandse situatie. Dit programma *OuderTeam.nu* genaamd bereid ouders voor op wat hen staat te wachten. Vragen die ouders met elkaar gaan beantwoorden zijn bijvoorbeeld: wat vind je belangrijke waarden voor je kind, hoe willen jullie de taken straks gaan verdelen, wat vindt het leuk aan je partner en wat gaat hij of zij straks goed doen in het ouderschap. Dit aanbod bestaat uit zowel face-to-face bijeenkomsten als uit een digitaal programma (zie voor meer informatie https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/ouderteam.nu)

4.3.2 Kennis

Ten aanzien van de factor kennis geven kersverse ouders aan dat ze met name de eerste periode met veel vragen zitten. Ouders van kinderen tot 1 jaar geven aan de hun informatiebehoefte op de volgende onderwerpen het grootst is (Lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding, z.d.):

Vaders (N = 35)

1. Omgaan met mijn kind (bijv. slapen, huilen)
2. Ziekte en gezondheid
3. Opvoeding
4. Kinderopvang / Financiën
5. Juridische aspecten / Veiligheid
6. Emotionele en sociale ontwikkeling van mijn kind

Moeders (N = 127)

1. Omgaan met mijn kind (bijv. slapen, huilen)
2. Ziekte en gezondheid
3. Emotionele en sociale ontwikkeling van mijn kind
4. Kinderopvang / Financiën

5. Opvoeding
6. Veiligheid

Gevraagd naar hun meest geraadpleegde informatiebronnen geven moeders respectievelijk aan internet, andere ouders en vrienden; terwijl dat bij vaders is de partner, internet en de eigen ouders. Dit zijn ook de bronnen waarvan ze aangeven ze het er het meest aan hebben gehad. Terwijl moeders dus voor vaders erg belangrijk zijn als bron van informatie, geven moeders omgekeerd aan dat zij nauwelijks wat hebben aan hun partner op dat gebied.

De keerzijde van de toegankelijkheid van informatie op internet en in het netwerk is dat ouders soms door de bomen het bos niet meer zien: iedere bron heeft een ander antwoord. Zo geeft deze ouder aan:

> *Ouder: Als ik een vraag aan het consultatiebureau stel en aan een coach en aan m'n ouders, of aan het ziekenhuis noem maar op… iedereen geeft een ander antwoord.*

Veel ouders zitten niet te wachten op een standaardantwoord wanneer zij een vraag stellen aan een professional zoals op het consultatiebureau, zij verwachten van de professional dat zij als ouder serieus genomen worden en dat zij een advies op maat krijgen (Lectoraat Ouderschap en Ouderbegeleiding, 2016). En behalve informatie en advies op terreinen waar de ouder vragen over heeft, vinden veel ouders het ook fijn om bevestigd te worden op de terreinen waarop zij 'het al goed doen':

> *Ouder: Ik ben ook weleens onzeker of ik het goed doe. Dan vind ik het prettig om te horen, dit is normaal, dit is niet normaal, zo doe je het goed, dat kan je ook zo aanpakken, of wat dan ook.*

4.3.3 Levensvaardigheden

Zoals eerder al aan de orde kwam, kunnen op de ouderlijke werkvloer de vaardigheden van ouders behoorlijk onder druk komen te staan, omdat zij in elk fase geconfronteerd worden met nieuwe uitdagingen (Forgatch & DeGarmo, 1999; Galinsky, 1987; Gravesteijn, 2015; Petterson et al., 2016). Dit komt sterk naar voren in het afstudeeronderzoek van Lesley (Vork, 2018) naar ervaringen van ouders met een peuter van ongeveer drie jaar. In dit onderzoek komt naar voren op welke manier ouders hun levensvaardigheden (moeten) inzetten in verschillende situaties. Om in verschillende omstandigheden het hoofd koel te houden, wanneer een peuter de grenzen opzoekt, vraagt van ouders niet alleen een grote dosis zelfvertrouwen maar ook veel zelfmanagement. Ouders geven aan dat het soms lastig is om de eigen emoties (boosheid, wanhoop, stress) niet de overhand te laten krijgen. Dit komt ook naar voren in het onderzoek naar hoe ouders omgaan met lastig peutergedrag, waarin veel ouders aangeven dat ze eigenlijk geduldiger zouden willen zijn (Bleboo, 2018). Om zich te kunnen verplaatsen in hun kind, is het voor ouders belangrijk dat zij beschikken over empathisch vermogen (Petterson et al., 2017). Creatief denken kan van pas komen om, wanneer een peuter ondeugend gedrag vertoont, het kind uit het moment te halen. Om van eigen fouten te kunnen leren, is het voor de ouder bovendien belangrijk dat zij kritisch kunnen denken over hun eigen gedrag. Ten slotte geven de ouders aan dat het in lastige situaties voor ouders belangrijk is dat zij de ouders één team vormen en onenigheden later, zonder het bijzijn van het kind, naar elkaar uitspreken. Dit vraag om goede communicatie en relatievaardigheden van de ouders.

Dit bevestigt de uitkomsten van eerder onderzoek, waarin naar voren komt dat de levensvaardigheden zelfvertrouwen, zelfmanagement, empathie, interpersoonlijke en communicatievaardigheden en kritisch denken ouders kunnen helpen om te gaan met de dagelijkse uitdagingen op de ouderlijke werkvloer (Gravesteijn, 2015; Petterson, Gravesteijn, Roest, 2016). Het huidige onderzoek laat hieraan nog een belangrijke toevoeging zien. Bij ouders van baby's (van 0 tot

12 maanden oud) blijkt dat levensvaardigheden veel meer bijdragen aan hun welzijn (zowel individueel welzijn als ouderschapsgerelateerd welzijn) dan opvoedvaardigheden, zoals het geven van beloningen, een time-out, het structureren van opvoedsituaties (Ketner, Gravesteijn & Verschuur, 2018). Met name zelfvertrouwen en zelfmanagement dragen het meest bij aan zowel ouderschapsgerelateerd welzijn als individueel welzijn. Levensvaardigheden zijn dus niet alleen nodig in het omgaan met de dagelijkse beslommeringen om de ouderlijke werkvloer, maar dragen ook sterk bij aan het welzijn van de ouders.

4.4 Kindfactoren

De focus van het onderzoek van fase 1 van Leuker voor later lag op individuele factoren van de ouder en het thuis- en netwerkklimaat van de ouder. Ook zijn ook enkele kindfactoren die het welzijn van de ouder zouden kunnen beïnvloeden onderzocht. Zo komt naar voren dat bepaalde fasen extra complex kunnen zijn voor ouders en dat bepaalde kindkenmerken van invloed kunnen zijn op hoe ouders in hun vel zitten. Ook is een deelonderzoek gestart naar het effect van ouderwelzijn op de ontwikkeling van kinderen.

4.4.1 Complexe fasen

In deze eerste fase van het Leuker voor later onderzoek zijn ouders onderzocht vanaf de zwangerschap of het eerste jaar van hun kind totdat hun kind vier jaar oud is. Als kinderen bijna 4 jaar zijn blijkt dat de overgang naar school een belangrijke fase te zijn voor ouders, voor sommigen omdat zij blij zijn dat zij weer meer tijd voor zichzelf krijgen, voor anderen omdat zij moeite hebben met het loslaten van hun kind. De data van het meetmoment dat de kinderen 4 jaar zijn is echter nog onvoldoende geanalyseerd om hier uitgebreid op in te gaan. In de analyses tot nu toe springen twee momenten in het ouderschap in het oog, namelijk de eerste weken en de peutertijd. Deze worden hieronder behandeld

De eerste weken/maanden
Voor ouders is de komst van een baby vaak een overweldigende ervaring (Schaap, 2018). Niet alle ouders zijn even goed voorbereid op de veranderingen die het ouderschap met zich meebrengt. Bij veel stellen staat de partnerrelatie (tijdelijk) onder druk Vragen over slapen, voeding, ontwikkeling en gezondheid van hun kind bezorgen ouders heel wat hoofdbrekens. Ouders kunnen onzeker worden, hetgeen versterkt wordt door slaapgebrek, maar ook door tegenstrijdige of onduidelijke en soms tegenstrijdige adviezen van zowel het netwerk als professionals.

Bij de komst van een tweede kind zijn het niet de praktische vragen die bij ouders voor onzekerheid kunnen zorgen, ouders hebben hierin vaak juist meer zelfvertrouwen gekregen, maar de veranderende gezinsdynamiek kan zorgen voor verminderd welzijn en een achteruitgang in de kwaliteit van de partnerrelatie (Ketner, Gravesteijn & Verschuur, 2018).

Peuter(puber)tijd
In deze fase geven ouders aan dat zij een redelijke balans hebben gevonden tussen de verschillende

rollen die zij hebben, maar dat er wel behoefte is aan meer tijd voor ontspanning (Vork, 2018). Ook vinden veel ouders het een pittige fase, waarbij het sociale netwerk gezien wordt als een belangrijke bron van steun. En hoewel ouders aangeven erg te genieten van hun peuter, bijvoorbeeld wanneer hij onverwacht affectie toont, geven veel ouders van peuters ook aan dat zij opstandig gedrag als lastig ervaren (Bleboo, 2018). ´Het raakt je tot wanhoop´, is dan ook de veelzeggende titel van de scriptie. Ouders geven aan geconfronteerd te worden met de (grenzen van) hun eigen vaardigheden zoals geduld en emotieregulatie. Ze kunnen het lastige gedrag van hun kind ook niet altijd goed begrijpen.

4.4.2 Complexe kinderen

Wat betreft de kenmerken van kinderen die van invloed kunnen zijn op het welzijn van ouders, zijn er in deze fase van het onderzoek twee aspecten onderzocht.

Kinderen met een lastige start
Uit verschillende afstudeeronderzoeken (Godthelp, 2016; Rooker, 2016; Van Nierop, 2016) komt naar voren dat wanneer er sprake is van een ´lastige start´ van kinderen, dit een sterke wissel kan trekken op het welzijn van de ouder. Bij kinderen die verwekt zijn via IVF geven verschillende ouders aan dat zij eigenlijk onvoldoende waren voorbereid op wanneer het wel zou lukken en de baby geboren zou zijn. Ook blijken de emoties van het hele traject achteraf vaak zwaarder dan gedacht, vooral bij moeders. In de vragenlijst geven meerdere ouders in het open veld ´opmerkingen´ aan dat zij denken dat zij het ouderschap anders beleven dan ´gewone´ ouders. Ook ouders van wie het kind prematuur en/of chronisch ziek ter wereld kwam, benoemen dit in gesprekken en vragenlijsten en vinden dit vaak erg pittig. In welke mate dit van invloed is op het welzijn van de ouder, hangt af van de draagkracht van het gezin. Onder andere de partnerrelatie, de steun vanuit het netwerk en de hulp en steun van professionals spelen hierin een belangrijke rol.

Temperamentvolle kinderen
Masterstudente Astrid Maas onderzocht de relatie tussen het welzijn van ouders en kindtemperament bij 84 ouders van een kind tussen de 3 en 12 maanden (Maas, 2017). In dit onderzoek komt naar voren dat het temperament van het kind, specifiek de dimensie zelfcontrole/zelfregulatie, van invloed is op zowel het ouderschapsgerelateerde welzijn als het individuele welzijn van ouders. De partnerrelatie wordt, zo blijkt uit de analyse, niet beïnvloed door het temperament van het kind. Het onderzoek laat zien dat het welzijn van ouders mede afhankelijk is van het temperament van het kind, maar Maas beargumenteert ook in het onderzoek dat er waarschijnlijk sprake is van een ingewikkelde samenhang tussen kindfactoren en ouderfactoren. Het welzijn van ouders kan ook de perceptie van het temperament van het kind beïnvloeden: als je minder goed in je vel zit, vind je bepaald gedrag van je kind ook eerder temperamentvol.

Daarbij kunnen ook levensvaardigheden een rol spelen in hoe ouders het temperament van hun kind ervaren. Exploratief onderzoek naar de relatie tussen levensvaardigheden van de ouder en het temperament van het kind (Bronsgeest, 2018) laat zien dat empathie en zelfmanagement bij een deel van de moeders samenhangt met minder ‘lastig’ temperament van het kind. Dit zou erop kunnen duiden dat deze levensvaardigheden belangrijk zijn voor hoe ouders het (lastige) gedrag van hun kind ervaren én deze vaardigheden zouden ook de ouder-kind interactie positief kunnen beïnvloeden. Deze relatie zou verder onderzocht moeten worden om hier eenduidige uitspraken over te kunnen doen.

4.5 Kinduitkomsten

In de eerste fase van Leuker voor later heeft de nadruk gelegen op het onderzoeken van factoren die het welzijn van ouders kunnen beïnvloeden, in de veronderstelling dat het welzijn van de ouder

vervolgens van invloed is op het ouderschap en de opvoedvaardigheden. Ouderlijk welzijn, zo redeneren we, beïnvloedt de ontwikkeling van kinderen. Het afstudeeronderzoek van Amanda (de Zeeuw, 2018) heeft zich gericht op deze relatie tussen welzijn van ouders en kindontwikkeling. Dit exploratieve onderzoek (N = 128) laat zien dat er inderdaad sprake is van een significant verband tussen het opvoedgerelateerd welzijn van ouders en de mate van pro-sociaal gedrag, hyperactiviteit, gedragsproblemen en peerproblemen van hun kinderen. Hoewel dit nog verder onderzocht moet worden, bevestigd dit het uitgangspunt van Leuker voor later, dat positief ouderschap vooraf gaat aan positieve kindontwikkeling.

4.6 Ondersteuningsbehoefte

Zo goed als alle ouders komen in de eerste jaren bij het consultatiebureau (de Jeugdgezondheidszorg). Ouders vinden dit vooral een plek voor ´meten en wegen´.

4.6.1 Onbekend maakt onbemind

Het aanbod van lichte opvoedsteun bij de jeugdgezondheidszorg blijkt tamelijk onbekend, de drempel om met vragen rond ouderschap of partnerrelatie naar het CJG of consultatiebureau te gaan is tamelijk groot. Uit ons onderzoek komt naar voren dat de meeste ondervraagde ouders aangeven dat zij geen professionele steun nodig hebben, hooguit wanneer er echt grote problemen zijn rond bijvoorbeeld de gezondheid van hun kind. Voor tips over opvoeding en ouderschap maken ouders het liefst gebruik van hun familie en vrienden, van wie zijn in het algemeen wel steun ervaren. Maar vooral wanneer dingen niet ‘volgens het boekje’ gaan, kan de omgeving te kort schieten wat betreft steun, vinden ouders. Dat geldt in het bijzonder voor ouders met een prematuur of (chronisch) ziek kind, dit brengt vragen en uitdagingen mee waar de naaste omgeving niet altijd oog voor heeft. Toch merken deze ouders ook dat professionals niet altijd goed op de hoogte zijn van uitzonderlijke situaties.

4.6.2 Bejegening door professionals

Wanneer ouders wel contact hebben met professionals rond opvoeden en ouderschap – vooral op het consultatiebureau – vinden ouders het erg belangrijk dat zij gehoord en serieus genomen worden. Ouders van premature kinderen of kinderen met een chronische ziekte geven aan dat zij graag een goede aansluiting zouden willen tussen ziekenhuis en consultatiebureau. Zij ervaren dat niet alle professionals even goed op de hoogte zijn van de specifieke ontwikkelingen rond hun kind. Maar ook ouders van kinderen met een gezonde ontwikkeling vinden het vaak vervelend als er wordt uitgegaan van gemiddelden, elk kind is immers uniek, zeker in de ogen van de eigen ouders (Consultatiebureaurapport).

Uit verschillende scripties komen meerdere adviezen naar voren van ouders voor professionals die met ouders werken:

- Geef complimenten: ouders willen graag ook bevestiging dat zij op de goede weg zijn
- Bied praktische informatie: ouders willen concrete handelswijzen en tips

- Benader ouders online: internet is de eerste informatiebron die ouders raadplegen
- Wees flexibel: sluit met openingstijden en het maken van afspraken aan op de volle agenda´s van vaders en moeders
- Geef een cursus op maat per doelgroep: ouders vinden het fijn als zij ouders treffen die met dezelfde zaken worstelen als zij zelf, dan is er ruimte voor uitwisseling

4.6.3 Vaders

Aansluitend op laatstgenoemde advies komt in verschillende deelonderzoeken van fase 1 van Leuker voor later naar voren dat vaders vaak een andere ondersteuningsbehoefte hebben dan moeders. Zij zijn nog meer dan moeders op zoek naar concrete handvatten voor de invulling van hun vaderrol en voelen zich bij het huidige aanbod voor jonge ouders niet altijd thuis, omdat dit meer op moeders gericht lijkt te zijn:

> *Vader: "Dat je een beetje leuke onderwerpen hebt, dat je niet de hele avond over tepelhoedjes en dingen die voor moeders net wat interessanter zijn praat. Misschien een soort van mannenavond organiseren, waar je in plaats van koffie en thee, bier en bitterballen krijgt!"*

Vaders vinden het belangrijk dat er persoonlijk contact is, dat aanbod laagdrempelig is, buiten werktijd, informeel en dat het ontmoetingen betreft met andere vaders, waar hun kinderen bij kunnen zijn. Het liefst in een school, sportvereniging, wijk of moskee. Vaders vinden het prettig als ze contact hebben met een mannelijk sleutelfiguur.

Doorgaans hebben vaders een andere manier van omgaan met kinderen dan moeders. Zo zijn ze meer gericht op fysieke activiteiten en op het ontwikkelen van autonomie, exploratie en competitie en zijn moeders over het algemeen meer verzorgend, ondersteunend en gericht op welbevinden en veiligheid van een kind. Vaders zijn dus geen mannelijke moeders, maar hebben een unieke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen. Ze vullen elkaar aan. Uiteraard hoeft deze rolverdeling niet altijd zo te gaan. In één oudergezinnen zie je dat een ouder de rol van beiden kan vervullen. Ook in gezinnen met 2 vaders of 2 moeders zie je vaak dat één van de ouders bijvoorbeeld meer gericht is op exploratie en de ander meer op verzorging. Als beide rollen in een gezin aanwezig zijn komt dit de sociale, emotionele en leerontwikkeling van kinderen ten goede, zo blijkt uit steeds meer wetenschappelijk onderzoek.

5. Conclusies

Op basis van deze eerste uitkomsten van Leuker voor later kan een aantal conclusies getrokken worden. In deze paragraaf vatten we samen wat Leuker voor later ons tot nu toe heeft geleerd.

5.1 Een andere kijk op kwetsbare ouders

In bestaande theorieën over kwetsbaar ouderschap komen vaak dezelfde risicofactoren naar voren, zoals eenoudergezinnen, een migratieachtergrond, lage sociaal economische status, lage opleiding en psychische problemen van de ouder. Vanuit het theoretische perspectief van de beschermende factoren kan daar een aantal groepen ouders aan worden toegevoegd en ook vanuit het empirische onderzoek van Leuker voor later komt een nieuw perspectief op kwetsbaarheid naar voren.

5.1.1 Kwetsbaarheid vanuit verminderde beschermende factoren

Vanuit de theorie van beschermende factoren voor ouderlijk welzijn redeneren we dat ook deze groepen ouders gezien kunnen worden als mogelijk kwetsbare ouders, van wie het welzijn onder druk kan staan, omdat één of meer beschermende factoren afwezig zijn:

Ouders met weinig tijd/aandacht voor elkaar
De partnerrelatie is een belangrijke beschermende factor voor ouderlijk welzijn. Wanneer ouders geen tijd hebben of nemen om in elkaar te investeren, kan dit de kwaliteit van de relatie verminderen en daarmee ook het welzijn van ouders.

Ouders met een scheve taakverdeling
De taakverdeling, of eigenlijk vooral de tevredenheid over de taakverdeling, draagt bij aan de tevredenheid over de partnerrelatie, welke weer van invloed is op het welzijn.

Ouders met weinig sociale contacten
Een goed sociaal netwerk draagt bij aan het welzijn van ouders, maar in de praktijk blijkt het netwerk van stellen kleiner te worden wanneer zij kinderen krijgen.

Ouders die niet (goed) zijn voorbereid op het ouderschap
Wanneer ouders zich voorbereid voelen, leidt dit tot grotere ouderlijke effectiviteit wat zorgt voor positieve ervaringen en een beter welzijn.

Ouders met weinig (toegang tot) informatie
Kennis hebben van de normale ontwikkeling van kinderen én van ontwikkelingen in het ouderschap zorgen ervoor dat ouders beter kunnen inspelen op de wensen en behoeften van hun kind.

Ouders die (tijdelijk) minder levensvaardigheden hebben
Levensvaardigheden kunnen ouders helpen om te gaan met de dagelijkse beslommeringen op de ouderlijke werkvloer. Ouders ontdekken dat ouderschap andere levensvaardigheden vraagt dan partnerschap. Er wordt bijvoorbeeld meer gevraagd van de vaardigheden plannen en organiseren en impulscontrole naar je partner toe is anders dan naar je kind. Door omstandigheden zoals slaaptekort, ziekte of psychische problemen kunnen deze vaardigheden onder druk komen te staan, ook zijn deze vaardigheden niet bij alle ouders even sterk ontwikkeld.

Bovenstaande groepen ouders kunnen gezien worden als extra kwetsbaar, omdat hun welzijn onder druk kan staan. Het is belangrijk hier oog voor te hebben, zeker in combinatie met eerder genoemde risicofactoren, omdat wanneer ouders een verminderd welzijn hebben, de ouder- en opvoedvaardigheden hierdoor kunnen afnemen. Dit kan weer ten koste gaan van de ontwikkeling en het welzijn van kinderen.

5.1.2 Kwetsbaarheid van de ouders bekeken

Behalve deze vanuit de theorie geschetste kwetsbare groepen, blijkt uit dit onderzoek dat er ook andere groepen ouders kwetsbaar zijn, en dat er bepaalde momenten in het ouderschap zijn waarin zij meer kans hebben op verminderd welzijn. Vanuit de resultaten komen in deze fase van het onderzoek onderstaande groepen naar voren:

Aanstaande ouders en ouders van jonge baby's
Bijna alle kersverse ouders in dit onderzoek voelen zich onvoldoende voorbereid op het ouderschap en de veranderingen in de partnerrelatie die het ouderschap met zich meebrengt. Tijdens de zwangerschap worden stellen voorbereid op de bevalling, maar het leven daarna krijgt weinig aandacht in het aanbod voor zwangeren.

Ouders met 'teveel aan kennis'
De relatief hoogopgeleide ouders in dit onderzoek zijn belezen en kritisch, maar sommigen zien soms door de bomen het bos niet meer. Adviezen die zij vinden zijn tegenstrijdig en wat zij horen van professionals sluit niet altijd aan bij hun eigen ervaringen en/of bevindingen. Dit kan hen onzeker maken, wat het ouderschap niet ten goede komt.

Overbelaste ouders
Ouders van jonge kinderen hebben veel ballen in de lucht. De werk-privébalans staat bij een behoorlijk aantal ouders onder druk, en binnen gezinnen ontstaan regelmatig conflicten over de praktische zaken die er allemaal moeten gebeuren. Veel jonge ouders geven aan dat zij weinig tijd hebben voor zichzelf en voor elkaar, terwijl het eigen welzijn en de kwaliteit van de partnerrelatie juist zo belangrijk zijn voor het ouderschap en het opvoedgedrag.

Ouders bij komst tweede (derde, vierde…) kind
Uit ons onderzoek komt naar voren dat de partnerrelatie en het welzijn van de ouder nog meer onder druk komt te staan bij een 'volgend' kind dan bij het eerste kind. Hier is vooralsnog weinig aandacht voor in het aanbod voor ouders, dit richt zich over het algemeen op aanstaande ouders of ouders met een specifiek (opvoed)probleem.

Ouders die zich niet gehoord voelen
Als adviezen niet aansluiten bij de ouder of als de ouder het gevoel heeft dat hij/zij niet serieus genomen wordt, kan dit leiden tot een gebrek aan zelfvertrouwen en verminderd welzijn.

Ouders bij IVF, chronisch ziek kind of prematuur kind
Bij de start van hun ouderschap voelen deze ouders zich vaak onvoldoende voorbereid en zij voelen zich niet altijd begrepen en gehoord door zowel hun sociale omgeving (familie, vrienden, werkgever) als door professionals.

Ouders die (het temperament van) hun kind als lastig ervaren
Een temperamentvol kind kan het ouders lastig maken. Met name in de peutertijd kunnen de eigen levensvaardigheden van een ouder, met name emotieregulatie, behoorlijk op de proef worden gesteld. Kindtemperament blijkt dan ook samen te hangen met het welzijn van ouders.

Het onderzoek Leuker voor later laat zien dat verschillende beschermende factoren in het ouderschap, of juist het gebrek daaraan, van invloed zijn op het welzijn van ouders, en daarmee op hun ouderschap en opvoeding. De groep ouders in dit onderzoek is relatief hoogopgeleid en heeft weinig risicofactoren, maar kijkend naar de beschermende factoren blijken ook zij op sommige punten kwetsbaar. Wanneer deze factoren zorgen voor een verminderd ouderlijk welzijn, komen ook de opvoed- en oudervaardigheden onder druk komen te staan. Dit heeft een negatieve impact op de ontwikkeling van kinderen.

5.2 Ondersteuning van ouders

De ondersteuningsbehoefte van (aanstaande) ouders is niet altijd expliciet. Sterker nog, veel ouders lijken in eerste instantie niet open te staan voor ondersteuning vanuit professionals. Eerder zullen zij bij hun eigen ouders, vrienden en familie aankloppen voor ondersteuning, zowel praktische als emotionele steun. Maar wanneer dieper wordt ingegaan op de ondersteuningsbehoefte, blijken ouders wel degelijk tegen bepaalde zaken aan te lopen, waarbij zij met laagdrempelige, toegankelijke steun geholpen zouden zijn.

Steun van elkaar
Veel ouders geven aan dat zij het meest steun ervaren uit het nabije netwerk. Familie, vrienden en andere ouders staan erg dichtbij. Praten met en ervaringen uitwisselen met andere ouders in dezelfde situatie vinden ouders prettig. Dit soort laagdrempelige ontmoetingen tussen ouders in dezelfde fase van het ouderschap zijn interessant om op te zetten, voor ouders, zonder dat daar meteen allerlei professionele hulp aan gekoppeld wordt.

Aandacht voor ouderschap
Aanstaande ouders worden onvoldoende voorbereid op het leven na de geboorte van hun kind. Vaak zijn ze wel voorbereid op de bevalling, maar minder op het leven daarna. Hoewel veel kersverse ouders aangeven dat het ouderschap niet iets is waar je je in het geheel op kan voorbereiden, hadden veel ouders wel wat meer willen weten over bijvoorbeeld de veranderende partnerrelatie, het effect van slaapgebrek en de veranderingen in de werk-privé balans. Dit pleit ervoor dat er al tijdens de zwangerschap mogelijkheden zijn voor stellen om zich voor te bereiden op het ouderschap, bijvoorbeeld online of in groepsverband. Bij de groepsvariant is er meteen sprake van een informeel netwerk dat opgebouwd wordt.

Ouders van baby's: aandacht voor onzekerheid
In de eerst zes tot twaalf maanden ervaren veel ouders onzekerheid, met name wanneer het gaat om het eerste kind. Zelfvertrouwen blijkt echter een cruciale rol te spelen voor zowel het ouderschapsgerelateerde welzijn als het individuele welzijn. Het zelfvertrouwen van moeders is wat lager dan dat van vaders, maar vaders scoren zichzelf wat lager op het gebied van opvoedvaardigheden. Ouders voelen zich door professionals ook nog eens niet altijd serieus genomen. Ons onderzoek laat zien dat het belangrijk is voor ouders om gehoord te worden en af en toe een compliment te krijgen, zodat zij weten dat zij op de goede weg zitten.

Versterken partnerrelatie
De kwaliteit van de partnerrelatie laat een dip zien bij de geboorte van een kind en ook weer bij de geboorte van een tweede kind. Ook is er bij de meest ouders sprake van (toenemende) conflicten na de geboorte van een baby. Dat verdient aandacht, want ouders geven juist ook aan dat de steun van hun partner erg belangrijk is voor het eigen welzijn. Ook in de peutertijd kunnen ouders veel aan elkaar hebben, het is belangrijk dat ouders zijn voorbereid op de lastige momenten die zij kunnen ervaren op de ouderlijke werkvloer.

Levensvaardigheden versterken
Uit het onderzoek blijkt dat verschillende levensvaardigheden méér bijdragen aan het welzijn van de ouder dan opvoedvaardigheden. Deze levensvaardigheden staan op de ouderlijke werkvloer soms behoorlijk onder druk. Uit het onderzoek naar ouders van peuters komt naar voren dat deze ouders vinden dat zij hun eigen emoties soms beter zouden willen beheersen (zelfmanagement). Bij ouders van baby's is het zelfbeeld van ouders soms lager, omdat zij zich onzeker voelen als beginnend ouder. Daarnaast blijkt dat niet het netwerk, maar de relatievaardigheden van ouders bijdragen aan hun welzijn. Deze voorbeelden geven aan dat er weliswaar geen expliciete vraag is van ouders om de eigen levensvaardigheden te versterken, maar dat wanneer er in een interventie of programma voor ouders dit wordt aangeleerd, ouders hier veel profijt van zouden kunnen hebben.

Aandacht voor vaders
Uit de resultaten komt naar voren dat vaders (deels) een andere ondersteuningsbehoefte hebben dan moeder en dat deze vraag om steun nog minder expliciet is. Wanneer vaders wel meegaan naar bijvoorbeeld het consultatiebureau, voelen zij zich niet altijd serieus genomen en begrepen. Ook blijkt dat veel vaders op informatieachterstand staan ten opzichte van hun partner.

6. Concrete uitkomsten en Vervolg

Uit fase 1 van Leuker voor later volgen verschillende aanbevelingen, deze zijn uitgewerkt in paragraaf 6.1. Ook zijn er toekomstplannen, zowel wat betreft de analyse van de data die er al verzameld is, als wat betreft de volgende fasen van het project. Deze plannen worden uitgewerkt in paragraaf 6.2.

6.1 Aanbevelingen

Uit deze eerste uitkomsten van fase 1 van Leuker voor later kunnen aanbevelingen geclusterd worden in vijf thema's; beschermende factoren, vroegtijdig investeren, investeren in de partnerrelatie, levensvaardigheden versterken en oudergericht werken voor professionals.

6.1.1 Oog hebben voor beschermende factoren

De relatief hoog opgeleide onderzoekspopulatie van Leuker voor later laat zien dat ook zij te maken hebben met kwetsbare momenten in hun ouderschap, namelijk wanneer beschermende factoren onder druk staan of te kort schieten. Veel van deze beschermende factoren kunnen beïnvloed worden, denk aan het vergroten van kennis en zelfvertrouwen, het versterken van het netwerk of een betere voorbereiding op de ontwikkelingsfase van hun kind. In het ontwikkelen van interventies voor (kwetsbare) ouders is het belangrijk niet alleen te kijken naar risicofactoren, maar ook naar mogelijkheden om beschermende factoren te versterken. Deze factoren zijn namelijk sterk van invloed op het welzijn van de ouder, en daarmee op hun ouderschap en opvoedvaardigheden.

6.1.2 Vroegtijdig investeren

Verschillende ouders van baby´s vinden achteraf dat zij beter voorbereid hadden willen zijn op het ouderschap. Dit pleit ervoor dat er aandacht komt voor vroegtijdig investeren in aanstaande ouders, om hen niet alleen voor te bereiden op de bevalling maar ook op het leven daarna. Thema´s die hierin centraal zouden kunnen staan zijn onder andere de verschillende ontwikkelingsfases van kinderen, slaapgedrag en gezondheid van kinderen, de veranderende partnerrelatie en omgaan met de eigen emoties. Een vervolg zou kunnen zijn om ouders van peuters in een eerder stadium voor te lichten over dat wat hen in deze periode te wachten staat en welke vaardigheden zij hiervoor nodig zullen hebben.

6.1.3 Investeren in de partnerrelatie

Het belang van partnersteun en een goede samenwerkingsrelatie komt in verschillende fasen sterk naar voren, namelijk in de eerste weken van een baby (zowel een eerste kind als ook een ´volgend´ kind') en in de peutertijd. In deze fasen gebeuren er dingen waar ouders zich onvoldoende op voorbereid voelden, en waar zij als stel in op de proef worden gesteld. Het is belangrijk dat (aanstaande) ouders zich ervan bewust zijn dat de komst van een kind kan zorgen voor een andere dynamiek tussen partners, en dat, hoewel het soms lastig te organiseren lijkt, het belangrijk is dat zij tijd vrij maken voor elkaar. De steun van een partner in lastige situaties blijkt voor veel ouders heel belangrijk voor het welzijn.

6.1.4 Levensvaardigheden versterken

Levensvaardigheden blijken niet alleen een belangrijke rol te spelen in het omgaan met lastige situaties op de ouderlijke werkvloer, maar ook een grote bijdrage te leveren aan het welzijn van ouders. Programma´s gericht op het versterken van deze vaardigheden blijken in de praktijk effectief

(Goleman, 1995; Forgatch & DeGarmo, 1999). Ouders zouden er bij gebaat kunnen zijn dat zij niet (alleen) gesteund worden in hun opvoedvaardigheden, maar ook wat betreft met name zelfvertrouwen, emotieregulatie en relationele en communicatievaardigheden.

6.1.5 Oudergericht werken: moeders én vaders

Om aan te sluiten bij de eigen kracht van ouders en hen te ondersteunen op een manier die aansluit bij de eigen wensen en behoeften, verschuift de insteek van professionals van *zeggen hoe* ouders goed moeten opvoeden naar een benadering waarin professionals *zorgen dat* ouders goed kunnen opvoeden (Ketner & Gravesteijn, 2017). In deze werkwijze worden ouders gezien als meer dan opvoeders; zij zijn niet alleen ouder maar hebben meer ballen in de lucht. Zij worden serieus genomen als expert van hun kind. Een belangrijk aandachtspunt hierin is dat vaders hierin ook gehoord worden.

6.2 Concrete uitkomsten en toekomstplannen

Nu fase 1 van Leuker voor later is afgerond, kijken we wat concrete uitkomsten zijn van het onderzoek en naar de vervolgmogelijkheden die er zijn voor dit onderzoek naar het welzijn en de ondersteuningsbehoefte van ouders.

6.2.1 Bestaande data fase 1

Zoals in hoofdstuk twee blijkt, is in fase 1 van Leuker voor later veel kwalitatieve data (interviews, observaties en brieven) en kwantitatieve data (vragenlijsten, vaardighedenspel, grafieken ouderschap en partnerrelatie) verzameld. Hiervan is slechts een gedeelte gebruikt voor het opstellen van dit rapport. Om de resultaten te verdiepen en te verbreden, kunnen op basis van de verzamelde data veel verschillende deelonderzoeken worden opgezet. Hieronder volgen een aantal plannen die momenteel worden uitgewerkt.

Leidse ouders vergelijken met niet-Leidse ouders
Na verloop van tijd bleek dat de Leidse ouders het erg prettig vonden om met de onderzoekers in gesprek te gaan. Er zijn in de vier jaar waarin de ouders zijn gevolgd, enkele ouders uitgestroomd vanwege drukte, een verhuizing of om andere redenen, maar veel ouders hebben deelgenomen aan het hele traject. Ouders vonden het fijn om niet alleen over het kind en de opvoeding te spreken, maar juist over hoe het met henzelf ging. Vooral in de beginfase (kinderen 6 weken – 6 maanden) waren ouders hier erg blij mee. Er was een vader die aangaf dat de interviewer de eerste was in lange tijd die vroeg hoe het met hem ging, in plaats van met moeder en kind. Ouders voelden zich gehoord en gingen na afloop soms ook met elkaar in gesprek over de onderwerpen van het interviews. Dit op zich heeft hun welzijn mogelijk al versterkt, mogelijk kan het gesprek zelf dan ook al gezien worden als een interventie. Hoewel dit in de eerste instantie niet de bedoeling was, geeft dit de mogelijkheid om de vragenlijstdata van Leidse ouders in het onderzoek te vergelijken met de

landelijke deelnemers die geen gesprekken hebben gevoerd. Op deze manier kan onderzocht worden of gesprekken over het ouderschap mogelijk een positieve invloed hebben op het welzijn en de partnerrelatie van ouders.

Longitudinale ontwikkelingen ouderschap
De afgelopen vier jaar is op verschillende momenten data verzameld bij de respondenten, zowel in vragenlijsten als tijdens interviews en video-observaties. Dit geeft ons de mogelijkheid om ontwikkelingen in het ouderschap in kaart te brengen, evenals de ontwikkeling van levensvaardigheden van ouders. Hoe veranderen deze over tijd, krijgt een ouder bijvoorbeeld meer zelfvertrouwen naarmate het kind ouder wordt, en hoe gaat het met de emotieregulatie? Is het welzijn van ouders stabiel in de eerste vier jaar, en welke factoren zorgen voor eventuele schommelingen hierin? Al dit soort vragen kunnen beantwoord worden door analyse van de verschillende vragenlijsten. Door analyse van de interviews van ouders, of stellen, kan onderzocht worden hoe de ervaringen van ouders in de loop van de tijd veranderen.

Ontwikkeling 'thuisklimaatlijst'
Vanuit de theorie van beschermende factoren in het ouderschap is gekeken welke factoren bijdragen aan een goed klimaat in het gezin. Op basis van analyse van de vragenlijsten wordt onderzocht welke clusters van beschermende factoren samen een valide vragenlijst vormen om het welzijn van ouders te voorspellen. In deze lijst worden aspecten van het thuisklimaat, het netwerkklimaat en de individuele factoren van de ouder meegenomen.

Kinduitkomsten
Wanneer de meting bij drie jaar is afgerond en deze dataset daarmee voldoende respondenten heeft, kan dieper ingegaan worden op de relatie tussen het welzijn en de levensvaardigheden van ouders en sociaalemotionele ontwikkeling van hun kind. Hierbij kan ook gekeken worden naar het welzijn van de ouder en/of het temperament van het kind in een eerdere meting.

Relatie tussen ouderwelzijn, levensvaardigheden en ouder-kind interactie
Wanneer de resultaten van de vragenlijsten van ouders gekoppeld worden aan de opnames van de ouder-kind interacties, kan de relatie tussen het welzijn van ouders en/of de vaardigheden van ouders en de verschillende dimensies van de interactie onderzocht worden. Wat doen empathie, zelfvertrouwen en de andere vaardigheden met de manier waarop ouders met hun kind omgaan? En hoe is dat in verschillende leeftijdsfasen?

OuderTeam.nu
Ouders gaven in het onderzoek aan dat ze beter voorbereid hadden willen zijn op het ouderschap en (nieuw) partnerschap. Om deze reden is het programma OuderTeam.nu ontwikkeld. Zie voor meer informatie: https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/ouderteam.nu

Levensvaardigheden voor ouders en kinderen
Voor het identificeren van levensvaardigheden van ouders heeft het lectoraat een signaleringsinstrument ontwikkeld. Deze lijst biedt ouders en professionals die met ouders werken

de mogelijkheid om te identificeren welke vaardigheden ouders bezitten en op welke vaardigheidsgebieden ouders steun zouden kunnen krijgen om hun belangrijkste taak in hun volwassen leven, het grootbrengen van hun kinderen, te vervullen.
Ook is er een signaleringsinstrument ontwikkeld om leraren en professionals in de jeugdzorg handvatten te geven voor het identificeren van aan- of afwezige levensvaardigheden van kinderen. Zie voor meer informatie:
https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/levensvaardigheden-voor-volwassenen-jongeren-en-kinderen

Aanbod voor professionals die op een oudergerichte manier met ouders willen communiceren
Om ouders en kinderen te ondersteunen is het belangrijk dat ouders het gevoel hebben dat zij begrepen worden en als ervaringsdeskundigen worden benaderd. Hiervoor zijn vanuit het lectoraat verschillende methoden ontwikkeld, zoals het Levensvaardighedenspel en een workshop voor het versterken van de Levensvaardigheden voor Ouders. Zie voor meer informatie:
https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/aanbod

6.2.2 Nieuwe data fase 2 t/m 4

Hier volgen verschillende plannen ten aanzien van de dataverzameling in fase 2 t/m 4 van Leuker voor later.

Deelnemers
Aan het eind van fase 1 van het onderzoek wordt aan de deelnemers gevraagd of zij benaderd willen worden voor de volgende fase in het onderzoek. Per fase kunnen ouders dus aangeven of zij mee willen blijven doen. Omdat nog niet alle ouders het vierjaargesprek en/of de vierjaarvragenlijst hebben afgerond, is het op dit moment nog niet helemaal duidelijk hoeveel ouders er door willen gaan, maar de eerste resultaten zijn erg positief. Op deze manier blijft er een respondentenbestand beschikbaar voor vragenlijsten en/of huisbezoeken. De ontwikkeling van ouderschap kan op deze manier gedurende meerdere levensfasen onderzocht worden.

Leuker voor later in het onderwijs
In het derde en vierde semester van studiejaar 2018/2019 krijgen tweedejaarsstudenten Social Work de gelegenheid om binnen het vak Praktijkleren interviews te houden met de Leidse respondenten van Leuker voor later. In het gesprek zal de ontwikkeling van ouderschap centraal staan; de thema's voor het gesprek krijgen de studenten vanuit het lectoraat aangereikt. De vragenlijst werken zij zelf uit. Mogelijk wordt één thema in het gesprek verdiepend uitgewerkt, bijvoorbeeld op het gebied van mediaopvoeding of gezonde voeding. Deze input is mogelijk van waarde voor Stichting Opvoeden, die deze input kan vertalen naar teksten op de website met gevalideerde informatie voor ouders (www.opvoeden.nl). Hierover zijn nog gesprekken gaande.

Kinduitkomsten
Tot op heden kan het welzijn van de ouders alleen gekoppeld worden aan kinduitkomsten die door de ouders gerapporteerd zijn, namelijk kindtemperament (IBQ) en psychosociale problemen (SDQ). Op termijn kunnen mogelijk ook de kinderen van de respondenten zelf vragenlijsten invullen, waardoor de relatie tussen ouderlijk welzijn en de ontwikkeling van kinderen nog beter onderzocht kan worden. Ook kunnen op termijn de kinderen deelnemen aan interviews, bijvoorbeeld over de relatie met hun ouders.

Bronnen

Voor informatie over aangehaalde onderzoeken en literatuur kunt u het lectoraat benaderen.

https://www.hsleiden.nl/ouderschap-en-ouderbegeleiding/onderzoek/index

Bijlage 1: Levensvaardighedenspel

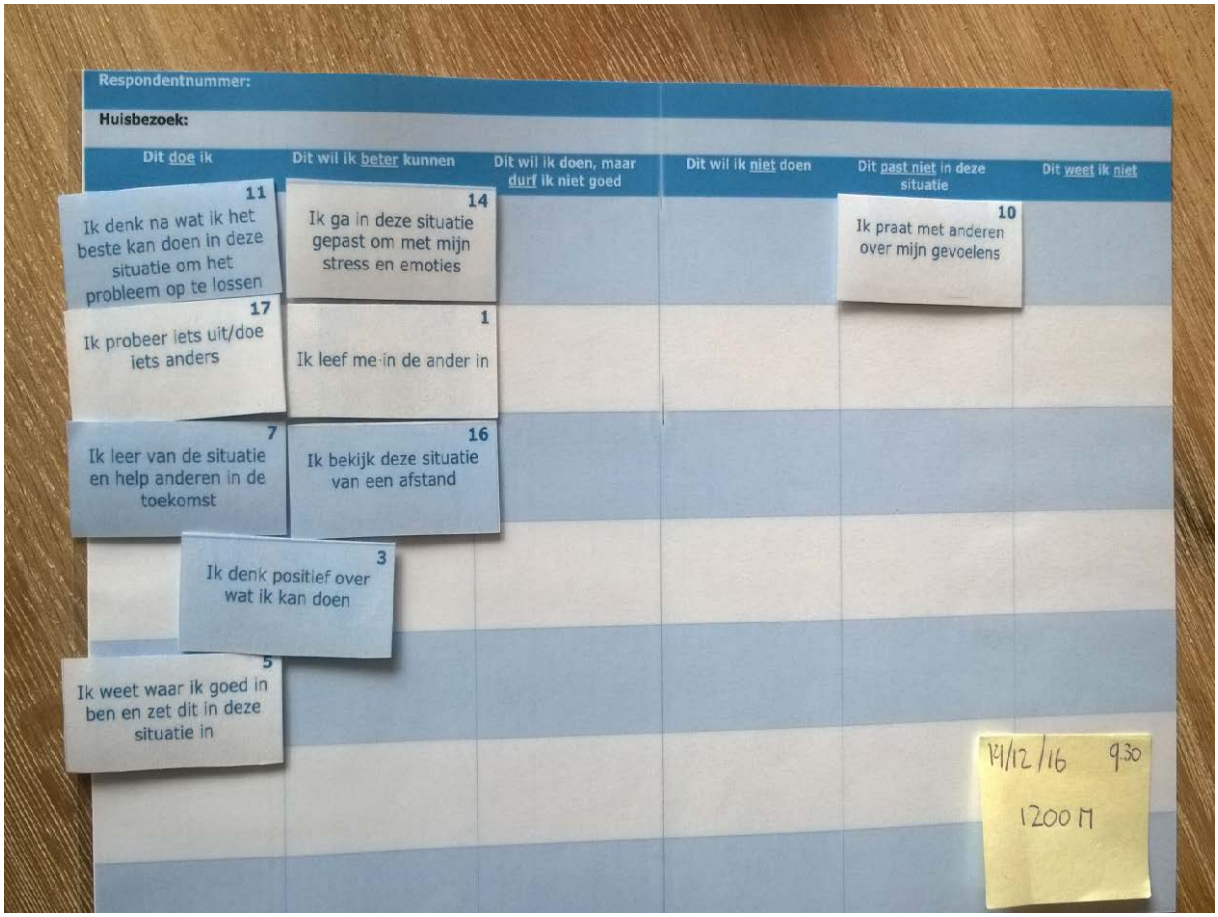

Bijlage 2 Brief aan peuter

Brief aan je peuter

Voor *(naam kind)*

Van *(naam ouder)*

hogeschool Leiden

Beste ouder,

Wij willen u namens het onderzoeksteam hartelijk bedanken voor uw deelname aan het onderzoek Leuker voor later.
Wij vroegen u om een brief aan uw peuter te schrijven toen hij/zij drie jaar was. We hebben verschillende vragen gesteld over uw beleving van het ouderschap. Dit document is hieruit tot stand gekomen.
We hopen dat u en uw kind hier veel plezier aan beleven.

Vriendelijke groet,

Team Leuker voor later
Lectoraat Ouderschap & Ouderbegeleiding

Wat voor persoontje is jouw peuter op dit moment ?

Welke verwachting had ik van het ouderschap?

Wat is onze gezinssituatie?

Hoe ziet het sociale netwerk van je peuter eruit?

Naar wie kunnen wij toe als we vragen of hulp nodig hebben over bij ouderschap?

Welke grappige uitspraken heb jij de afgelopen tijd van je peuter gehoord?

Hoe ziet de dag van je peuter eruit?

Wanneer was je peuter stout of ondeugend?

Wanneer vind je iemand een goede ouder en wat voor cijfer geef jij jezelf?

Denk na over later en beschrijf hoe je de toekomst voor je ziet. Welke droom heb je voor jouw eigen toekomst? Welke droom heb je voor jouw peuter? Wat ga je doen om dit te realiseren?